

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Pedagogická fakulta

Katedra výtvarné výchovy

MONIKA BLIŽŇÁKOVÁ

IV. ročník – denní studium

Obor: Učitelství pro 1. stupeň základní školy

HLÍNA, PÍSEK, SNÍH...

Výtvarný projekt, metodicky orientovaný na děti mladšího školního věku.

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Vedoucí diplomové práce: akad. mal. Mária Danielová

OLOMOUC 2007

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a použila jsem přitom jen uvedené literatury.

V Brumově-Bylnici dne 2. dubna 2007.

.....

Děkuji akad. mal., paní Márii Danielové, za odborné vedení práce, poskytování rad a materiálových podkladů k práci, ale i učitelům základních škol, u nichž jsem pracovala na výtvarném projektu.

Obsah

Úvod.....	6
1. Teoretická část.....	8
1.1 Umění.....	9
1.1.1 Výtvarné umění.....	10
1.1.2 Děti a umění.....	11
1.1.2.1 Výchova k umění.....	11
1.1.2.2 Vývoj dětského výtvarného projevu.....	12
1.2 Akční umění.....	16
1.2.1 Akční malba.....	17
1.2.2 Happening.....	18
1.2.3 Body-art.....	19
1.3 Land-art.....	20
1.3.1 Land-art na základní škole.....	20
1.3.2 Podoby land-artu.....	23
1.3.2.1 Kameny.....	23
1.3.2.2 Stromy.....	24
1.3.2.3 Země.....	25
1.3.2.4 Voda.....	25
1.4 Tvořivost.....	29
1.4.1 Plastická a prostorová tvorba.....	31
1.5 Hra.....	33
1.6 Estetika.....	35
2. Praktická část.....	36
Kamenné stavby.....	40
Egypt.....	46
Vesmír.....	52
Můj strom.....	58
Zvířecí říše z jiné planety.....	65
Létající koberec snů.....	69
Po stopách Yettiho.....	74
Táborové činnosti spojené s land-artem.....	76

Závěr	82
Seznam literatury	83
Seznam příloh	85
Přílohy	86

Úvod

Snad každý z nás už někdy užasl nad krásou a rozmanitostí přírody. Obdivoval zasněžené vrcholky hor, louku plnou barevných květin, poletující motýly, vážky, důmyslné stavby mravenců, ptáků nebo při procházce lesem vnímal jeho vůni, ochutnal borůvky či maliny nebo si jako malý stavěl nejrůznější věci a předměty z písku, hlíny, kamenů nebo sněhu a vnímal tak přírodu všemi smysly. Příroda je krásná, pro člověka velmi důležitá a měli bychom ji chránit. Právě proto jsem si vybrala takové téma mojí diplomové práce, které je spojeno s přírodou a také s uměním, protože jsem už od dětství navštěvovala výtvarný kroužek na základní umělecké škole a střední škole, na které jsem studovala byla také zaměřena výtvarně. Mám proto k tomuto oboru, ale také k dětem, se kterými jsem pracovala na výtvarném projektu, blízký vztah a to byly hlavní důvody k výběru mého tématu, nazvaného Hlína, písek, sníh...

Cílem mé diplomové práce je přiblížit dětem mladšího školního věku přírodu, přírodní materiál, seznámit je s jeho bohatými podobami, vlastnostmi a získat vlastní zkušenosti a zážitky při tvoření v přírodě. Při přípravě projektu jsem přemýšlela, jak můžu jeho prostřednictvím pozitivně ovlivnit postoje a názory dětí. Snažila jsem se proto u nich podporovat kladný vztah k přírodě a ekologické cítění, učit je toleranci a respektování názorů druhých, rozvíjet komunikační schopnosti a podporovat spolupráci ve skupině. V neposlední řadě jsem se snažila přispět k rozvoji jejich estetického cítění.

V době, kdy jsem psala diplomovou práci, jsem také měla možnost navštívit výstavu v jedné z pražských galerií. Její název zněl – Hory, skály, kameny. Byly zde k vidění obrazy s tematikou skal a hor, ale také objekty z nejrůznějších hornin a nerostů, doplněných přírodními prvky jako kosti, tráva dřevo aj. Byl to krásný zážitek, jež mě naladil, povzbudil a pozitivně ovlivnil celou mou práci.

Diplomová práce je rozdělena na dvě části – teoretickou a praktickou. V teoretické části se zabývám problematikou akčního umění, uměním land-artu, výchovou k umění a uměním obecně. Dále se zaměřuji na vývoj dětského výtvarného projevu, hru, tvořivost a estetiku.

Sedm zpracovaných námětů doplněných fotografiemi jsou náplní praktické části, o které se podrobně zmiňuji v jejím úvodu. Na závěr této části jsem zařadila ještě fotografie činností, jež jsem měla možnost realizovat s dětmi na letním táboře v Českém ráji.

Dětská fantazie je nedostižitelná. Dítě dokáže často přijímat umění lépe, než dospělý člověk. Snad je to tím, že ono svůj svět teprve tvoří a začíná budovat. A všechny nové

stavební kostky, které mu přiložíme k základům, budou hrát důležitou roli v jeho životě. Jednou z nich třeba bude i můj výtvarný projekt s dětmi v rámci mé diplomové práce, která se snad stane i inspirací učitelům prvního stupně základních škol a vedoucím zájmových kroužků. Přála bych si, aby hodiny výtvarné výchovy přinášely dětem, ale i učitelům radost a uspokojení.

1. TEORETICKÁ ČÁST

1.1 Umění

Slovo umění pochází z latinského výrazu *ars*, který je doslova překládán jako „dovednost“ nebo „řemeslo“. Z Indo-evropských kořenů znamená tento pojem „uspořádání“, „dohodu“. Všechny uvedené překlady mají s tímto pojmem více či méně společného, ale přesnou definici umění postrádá nebo bývá definováno různě. Jádro je ale v podstatě vždy stejné. Umění je prožitek z tvořivé činnosti, bývá také často spjato se slovem-dovednost. Je to jedna ze základních forem lidského poznávání světa a sebevyjádření. Umění motivuje náš život, učí nás žít plněji. Je také výpovědí o našich snech, tužbách i obavách. Záleží také na historických souvislostech, co dříve bylo považováno za umění, dnes uměním není a naopak. Například takzvaný „ideál krásy“, jež každá historická epocha vyznávala, se měnil a vyvíjel jako vše, co podléhá společenské zákonitosti. Jen velmi těžko se konkrétně vymezuje tento pojem, pro jeho tajemnost, subjektivitu a emocionalitu.

V umění nemohou existovat žádné předem dané a trvalé estetické normy. Nelze říci, že jenom toto je krásné a tamto ne, že jenom toto je umění a ostatní neumění. Umění není záležitostí pouček, pravidel, norem, zákonů a předpisů, každý jej cítí a vidí jinak.

Na otázku, co je umění, se pokoušelo dát odpověď už mnoho známých osobností, jednou z nich byl Herbert Read. *„Umění patří mezi věci, které jako vzduch nebo hlína jsou všude kolem nás, ale málokdy se nad nimi pozastavíme a zamyslíme. Neboť umění není jen něco co nalezneme v muzeích a v galeriích nebo ve starých městech jako je Řím nebo Florencie. Umění je ve všem, co děláme k potěše smyslů.“* (1, s. 25).

Další osobnost, která se pokusila o vyjádření pojmu umění je Luboš Hlaváček. *„Umění je nejčistším výrazem lidskosti, kterou obsahově naplňuje a samo je jí naplňováno. Je projevem lidského ducha, myšlení, vědění, vědomé povinnosti i zodpovědnou hrou, touhou, radostí, posedlostí i vášní. Je důsledkem lidské přirozenosti, proto za každým uměleckým dílem musíme vždy hledat především člověka s jeho tělem i duší a s ním také jeho dobu, v níž žil a tvořil, prostředí v němž se pohyboval, jeho boje a zápasy, slávu i utrpení, prohry i vítězství. Umění se nedá vytrhnout z lidského života – je prací i odpočinkem, je vším, čím se člověk projevuje jako jedinečná a neopakovatelná myslící bytost.“* (2, s. 15).

Dnes bývá umění chápáno také jako protipól vědy, techniky a světa civilizace, ze kterého se vytrácí pokora, duchovno a láska, vlivem konzumního a uspěchaného života.

Umění tvoří umělci, ale umělcem není jen ten, kdo maluje obrazy nebo ovládá jinou výtvarnou techniku, ale stejnou měrou i ten, kdo skládá hudbu, věnuje se zpěvu, tanci, píše básně a dokonce i ten, kdo vyrábí boty nebo šaty. Vnímání, myšlení, koncentrace a otevřenost k jejich práci neodmyslitelně patří. Je mnoho umělců různého druhu a stupně a stejně tak je mnoho druhů umění.

Dále se věnuji umění výtvarnému, z něhož jsem při realizaci mé práce vycházela.

1.1.1 Výtvarné umění

Výtvarné umění má v českých zemích tisíciletou minulost. Jeho počátky sahají až do druhé poloviny 9. století.

Můžeme jej klasifikovat jako typ tvorby rozvíjející se v ploše a prostoru a používající jako základní výrazové prostředky linii, tvar a barvu. Patří mezi tzv. vizuální umění, jehož základem je opticky vnímatelné zobrazení.

V zásadě zahrnuje tři základní druhy – architekturu, malířství a sochařství. Ale do oblasti výtvarného umění patří široká škála dalších uměleckých projevů, buď přímo souvisejících s jmenovanou trojicí (např. s architekturou urbanismus, s malířstvím kresba, grafika apod.) nebo víceméně samostatných jako je fotografie, užitá umění, umělecká řemesla, průmyslové tvarování, design, ale i scénografie, kreslený film, lidové umění, dětský výtvarný projev atd. Je možné jej třídit také podle uměleckých slohů, směrů a stylů (gotika, baroko, impresionismus, kubismus...)

Na rozdíl od jiných umění (např. hudby), díla výtvarného umění působí na diváka zcela bezprostředně, sama, bez prostřednictví interpreta. Každý z druhů výtvarného umění má zvláštní úkoly a zvláštní technické a výrazové postupy a prostředky.

Výtvarné umění produkují výtvarní umělci a širokou škálou výtvarných umění se v teoretické a zvláště historické rovině zabývají historici a dějiny umění.

Je to samostatný svět plný neomezených možností, ráj fantazie bez hranic, možnost sebeuplatnění a sebevyjádření. Stejně tak, jako je každý člověk charakterově odlišný, i každé umělecké dílo je ojedinělé. Může se lišit velikostí, technikou provedení nebo způsobem pohledu k pochopení myšlenky. V každém je kus života, touha zachycovat a dát světu vědět o svých pocitech.

Výtvarné umění je vlastně schopnost zachytit svět kolem nás v daném okamžiku. To se

dařilo jak starým mistrům, tak i dnešním umělcům, ve světě plném technických vymožeností. A ať už každý umělec přilnul k určité technice, ta prapůvodní myšlenka je společná pro všechny.

Byla by věčná škoda, kdyby zůstaly zdi v domech prázdné, neexistovaly by galerie a spolky nadšenců se stejnými zájmy. Proto je dobře, že pořád vznikají taková výtvarná díla, která zastaví, přinutí k zamyšlení nebo jen pohladí na duši.

1.1.2 Děti a umění

Soudobému výtvarnému umění není vždy snadné porozumět. Postupně objevujeme jeho sílu výrazu a prostor, který pro nás osvětluje. Po čase nás oslovuje srozumitelněji a my jsme s ním schopni komunikovat. Pozorujeme, že se jeho vyjadřovacím prostředkům přibližujeme, že se stávají součástí našeho výtvarného myšlení. Pak je můžeme nabízet dětem.

Ve výtvarném projevu dětí dostávají postupy výtvarného umění poněkud jinou podobu. Tu přináší způsob uplatnění výtvarného jazyka. Dítě řeší jiné otázky než umělec. Ve výtvarném projevu uplatňuje způsob myšlení, který odpovídá jeho věku, schopnostem a zkušenostem, jeho výtvarně projevovému typu a v neposlední řadě do jisté míry omezené technické zručnosti. Díla, která však vznikají pod jejich rukama jsou krásná svou jednoduchostí, dětskou bezprostředností, energií a citem, který se v dětském umění odráží.

Většina dětí se nejčastěji setkává s výtvarným uměním ve školní výtvarné výchově, proto jsem dále zařadila podkapitoly o výchově k umění a vývoji dětského výtvarného projevu, s nímž by se měl každý pedagog seznámit.

1.1.2.1 Výchova k umění

V umělecké výchově existují dvě, navzájem se doplňující polohy: „výchova k umění“ a „výchova uměním“. Tyto dvě polohy probíhají ve výchově současně, přesto je jasné, že nejdříve je třeba naučit děti umění chápat, poznat, prožívat, hodnotit, a pak teprve lze využít takto nabytých schopností k tomu, aby pochopily a lépe vnikly do umění. *„Touha dělat krásné věci musí být silnější, nežli touha dělat věci užitečné“*. (1, READ, H., s. 246).

Uměleckou výchovou by pedagog měl vést děti hlavně k sebeprojevu, aby dítě umělo výtvarně vyjádřit své emoce, pocity a dokázalo o nich také mluvit. Výtvarné umění vnímáme

hlavně zrakem, proto je důležité tento smysl nejdříve vypěstovat, aby chápaly kvalitu v materiálu, tvary, barvy, vizuální proporce, hmotu a prostor. Pozorovací schopnost pak uplatní u zaznamenávání ať už při kresbě, malbě, modelování nebo jiné výtvarné technice.

K umělecké výchově patří také spontánní činnost, jež se může stát za správného vedení specializovanou schopností nebo technickou dovedností. I ty nejmenší děti dokáží spontánně vyjádřit myšlenky o věcech, které je obklopují dávno před tím, než se naučí číst a psát. Této obrazotvornosti je nutno se věnovat a rozvíjet ji. V tvořivých činnostech dětí se neustále prolíná svět pohádkových představ se světem skutečným. Je jejich niterným rájem, který pro dospělé už zanikl. Avšak dítě se neustále mění a vyvíjí, přizpůsobuje se svému okolí, a to je další úkol umělecké výchovy, podporovat umělecký růst dítěte, aby se nezastavil, ale vyvíjel se spolu se stále větším zájmem o umění.

Úkolem učitele je být dítěti pomocníkem, vůdcem, inspirátorem, v žádném případě nezasahovat do jeho práce nebo ji řídit, pouze poskytnout možnosti řešení. *Všechna práce vychází z dítěte. Neexistuje diktování, obkreslování, jen velmi málo opisování, zato mnohem více cvičení obrazivosti, mnoho práce napomáhající rozvoji představ.* (1, READ, H., s. 272).

Záleží hodně na učiteli, na jeho schopnostech, znalostech, vztahu k dětem a k umění vůbec. Důležité je i to, jak je připraven na výuku, jestli děti vhodně motivuje a jaké metody a formy do výuky zařadí. Neméně důležitá je také důvěra mezi učitelem a žákem. K umělecké výchově přispívá například i výzdoba třídy nebo celé školy, návštěvy galerií, uměleckých dílen, kde se děti přímo setkají s uměleckým dílem.

1.1.2.2 Vývoj dětského výtvarného projevu

Výtvarný projev může být pro děti skvělou zábavou, esteticko výchovnou činností, či vyžitím emocí, je však zároveň prostředkem k rozvíjení vnímání, myšlení, představivosti a cítění. Jeho vývoj je u každého dítěte individuální, a proto bychom se měli dětem přizpůsobit a brát na vědomí i věkové zvláštnosti.

Vývoj výtvarného projevu obsahuje tři odlišná období – raný dětský projev, tzv. krize výtvarného projevu a čas dospívání. Protože můj výtvarný projekt je určen dětem na prvním stupni základní školy, snažím se v této podkapitole charakterizovat první dvě období.

Raný dětský projev, nazýván také spontánní výtvarný projev dětského věku, trvá od prvního do devátého roku života dítěte. Pro toto období jsou typické ikonografické znaky,

kteře vznikají postupně. Prvním projevem jsou čmáranice. Nachází zde podobnosti s okolním světem. Pozvolna vytváří jednoduchá témata, jež obohacuje o detaily. Vzniká hlavonožec a později úplný panák. Podobně vznikají i další ikonografické znaky – slunce, mrak, zvíře, pták, auto, strom aj. Těmito znaky dítě charakterizuje bytosti, které má rádo, a jiné symboly našeho světa a okolí. Častým opakováním ikonografických znaků však dochází k mechanickému ztvárnění podob naše světa. Kromě původních ikonografických znaků, které jsou důležitým mezníkem ve vývoji dítěte, rozeznáváme také znaky převzaté, nepůvodní. Jde o spojení dětského výtvarného projevu s převzatými schématy (Rumcajs, Tom a Jerry, Barbie atd.) například profesionálních výtvarníků, jak je děti znají z televize, časopisů nebo knih. Myšlení dítěte je tak ohroženo bezduchým kopírováním hotových vzorů, které brání autentickému projevu. Převzaté znaky přetrvávají u dětí málo tvořivých, pasivních, které nemají potřebu objevovat. V tomto období se děti seznamují i se základními výtvarnými technikami.

Již kolem devátého až desátého roku nastává ve vývoji výtvarného projevu stagnace, během něhož končí vývoj grafických znaků. Mluvíme o krizi výtvarného projevu. Dítě začíná doprovázet pocit neúspěšnosti, nespokojenosti, vnitřní nejistoty a ubývá spontaneity. Začíná obkreslovat a kopírovat. Obavy vyvolává rozpor mezi pozorováním a vyjádřením reality. Tento posun k jinému způsobu výtvarného myšlení a vyjadřování, který je vlastní dospělým, vyvolává obtíže nebo dokonce odpor a často vede ke ztrátě zájmu o výtvarné vyjadřování. Ve skutečnosti jde o proces přirozený a může trvat i několik let. Vývoj výtvarného projevu je u každého dítěte individuální. U mnoha dětí dochází k náhlým změnám ze dne na den, u jiných dětí je vývoj plynulejší. Záleží na jeho somatických, psychických a výtvarných předpokladech. Krize dětského výtvarného projevu není nutným jevem a existuje možnost její prevence. Výtvarný projekt, který dává důraz na společnou práci, pomáhá překonávat pomocí metod mostu toto období bez viditelných výkyvů. Most mezi výtvarným projevem dětství a dospívání příznivě ovlivňuje pocity nejistoty, zdůrazňuje citlivé prožívání světa, samostatné výtvarné myšlení a rozvíjení tvořivosti. *K podpoře dětské výtvarné sdělnosti přispívá nenásilným přemostěním tzv. krize výtvarného projevu, včas omezuje ikonografické znaky a posouvá schopnost výtvarně se vyjádřit až za dobu dospívání.* (20, ROESELOVÁ, V., s. 148).

Pozitivně ovlivnit krizi výtvarného projevu a předvídat směr vývoje jednotlivých dětí nám umožňuje také znalost výtvarné typologie. Učitel tak dokáže citlivě vnímat rozdílnost každého žáka. Ne vždy je snadné rozpoznat, ke kterému výtvarně projevovému typu dítě

patří. Silné výtvarné typy jsou rozpoznatelné snadno, ty se však vyskytují velmi vzácně. Častěji hovoříme o inklinaci k výtvarnému typu, ale nejčastěji se setkáváme se smíšením různých rysů. O vymezení výtvarných typů se v minulém století pokusila řada autorů (např. J. Uždil, V. Lowenfeeld, H. Read, R. Trojan). Ve výtvarně výchovné praxi rozlišujeme základní typy projevu také podle Věry Roeselové, které uvádím níže.

1. Převážně vizuální typ (vizuálně citící a reagující žák)

Jeví zájem o vnější realitu, o objektivní záznam světa. Klíčovým slovem pro jeho zájmy je výstižné slovo *zdobení*. V dětství se jeho kresba vyznačuje řadou detailů, protože má dobrou pozorovací schopnost a dobře si viděné pamatuje. Brzy ale spontaneitu ztrácí a jeho projev se stává strnulým. Vyhovuje mu grafika a modelování, kde si díky nepoddajnosti, která brání přesnému popisu reality udržuje uvolněný výraz nejdéle. Příznaky tzv. krize výtvarného projevu se zde dostavují předčasně a dlouho trvají. Děti, které inklinují k tomuto typu vyžadují citlivý individuální přístup.

2. Převážně imaginativní typ (imaginativně citící a reagující žák)

Silně prožívá smyslové podněty, koncentruje se na své vlastní tělesné i duševní reakce a na hlubší úvahy o světě. Dítě pracuje s představou, proměňuje skutečnost, užívá nadsázku, asociaci a symboliku. Klíčovým výrazem je *tajemství*. Dětská tvorba je nasyčena intenzivním vnitřním životem a silným procítěním obsahu. Tyto děti tzv. krizi výtvarného projevu takřka nepocítí, jejich projev úzce souvisí s emocionálním pojmáním světa, a proto se nedostávají do konfliktu s realitou. Jejich výtvarná výpověď upoutá pozornost v celé škále výtvarných činností. Učitel by měl respektovat u dětí tohoto typu jejich osobité výtvarné a myšlenkové postupy.

3. Převážně dekorativní typ (dekorativně citící a reagující žák)

Dává přednost výtvarným hodnotám – liniím, barvám, tvarům, materiálu, gestům, spojených s vedením nástroje. Klíčové pro něj je *estetické potěšení*. Často až do dospělosti užívá ikonografické znaky dětství, v kresbě mu chybí objektivní charakteristika viděného, v malbě jeho barvy září v kontrastech nebo v jemných harmoniích – vyjadřuje jimi spontánní kompoziční citění. Prostor redukuje do pásů nebo ho potlačuje. Krizi výtvarného projevu příliš nevnímá, přesto se setkává s nezdary.

4. Převážně syntetizující typ (smíšený typ)

Spojuje v sobě vizuální, imaginativní a dekorativní přístup v různém poměru. Klíčovým slovem je *všestrannost*. Žák má tak vynikající předpoklady pro výtvarnou tvorbu. Je

sebejistý, pohotový, manuálně zručný, ale často není schopen dospět ke krajním polohám ostatních výtvarně projevových typů - perspektivnímu zobrazování skutečnosti se musí učit a často nedosáhne ani k imaginaci. Krize výtvarného projevu se nevyhýbá ani smíšenému typu, má však slabší průběh. Pedagogické vedení žáků smíšeného typu vyžaduje vynalézavost učitele.

1.2 Akční umění

Pojmem akční umění je v Čechách označován umělecký proud, který se zformoval v různých částech světa na konci 50. let 20. století. Pod tento pojem jsou zahrnovány různé umělecké směry, jejichž společným rysem je důraz na kreativitu, myšlení a prožitek. Akční umění otevřelo nové možnosti, začalo čerpat podněty z ostatních oblastí umění, jako je divadlo, hudba, tanec a pracovat s novými formami vyjádření a s dosud nepoužívanými výrazovými prostředky.

Pro akční umělce se zdrojem inspirace staly obyčejné životní situace, různé druhy lidské činnosti, zvyky a hry. Oprostili se od uměleckých pravidel, která byla po staletí respektována. Akci, jež nahradila tvorbu uměleckého díla, povýšili na jeho jedinou a nejpodstatnější součást. Nejdůležitějším se stal neopakovatelný prožitek účastníků akce a samotného autora a změna myslí, vyvolaná akcí. Akční umělci obrátili pozornost člověka k jeho přirozené spontánnosti a usilovali o nové prožití lidského společenství.

Kořeny akčního umění můžeme hledat už v kultovních obřadech našich dávných předků. V té době tanec, hudba, divadlo a výtvarné umění byly spolu užívány v rituálech. Umění ještě plně patřilo životu, bylo jeho nedílnou součástí, jako třeba náboženství.

Významné předchůdce českého akčního umění najdeme v první polovině 20. století, v meziválečném období, kdy vznikaly umělecké skupiny – Devětsil, Skupina Ra, skupina Šmidrů atd. Bezprostředními předchůdci českého akčního umění se stali **Václav Zykmond** a **Miloš Koreček**, kteří působili v surrealistické skupině Ra. Zykmond například aranžoval živé objekty včetně sama sebe a fotografoval je z nejrůznějších úhlů.

Podobným způsobem se mezi předchůdce českého akčního umění zařadil i fotograf **Jiří Toman**, který v letech 1956 – 1966 fotografoval akce, které sám nebo se svými přáteli vytvářel na počest Nového roku. Vždy novým způsobem v nejrůznějším prostředí napsal letopočet roku, který „zemřel“. Psal jej do sněhu, písku nebo vytvořil z hořících prskavek.

Mezi nejzajímavější předchůdce českého akčního umění patří **Vladimír Boudník**, který propagoval své neobvyklé myšlenky tak, že postavil malířský stojan před oprýskanou zeď a překresloval, co viděl v oprýskané omítce.

Patří zde i netypické dílo básníka **Jiřího Koláře**. Od básní, v nichž používá pouze znaky, přechází k básním, které jsou tvořeny jen sestavou různých předmětů. V tomto směru se pak

vyvinul i Kolářův ojedinělý přístup ke koláži.

V Čechách se akční umění rozvinulo v druhé polovině šedesátých let a živé zůstalo až do let devadesátých. V průběhu svého vývoje nabylo nejrůznějších forem. V 60. letech to byly především happeningové akce **Milana Knížáka**. V 70. letech se akční umění rozdělilo do několika proudů. Zpočátku to byly akce pořádané v přírodě, které byly blízké land-artu. Začaly se také objevovat akce, kde umělci používali lidské tělo – body-art. Ten se rozvíjel po celá 70. léta. V 80. letech se objevila řada mladších autorů, kteří se věnují akčnímu umění. Ti začínají proměňovat jeho výrazové prostředky a tradiční formy, což je důkazem toho, že tento druh umění nejen žije dodnes, ale neustále se i vyvíjí.

Ve světě můžeme najít předchůdce akčního umění na začátku 20. století, v prvních avantgardních směrech, jako byl futurismus. Futuristé otevřeli nové možnosti experimentálního divadla. Zapojovali diváky do hry, umístili herce do hlediště, zkracovali hry, provokovali diváky nejrůznějším způsobem.

Futurismus byl velice blízký hnutí dada, jehož představitelé vystupovali v provokativních kostýmech a maskách, doplňovaných recitací neobvyklých básní.

Ve 20. letech dada vyústilo v surrealismus. Zajímavý byl jejich postoj k instalaci vlastních výstav. Vedle obrazů byly vystavovány rozmanité bizarní objekty i obyčejné předměty, doplňovány většinou provokativními nápisy, zvuky a vůněmi. Později se pro podobný typ instalace ustálil název environment (prostředí). Surrealistické hnutí se stalo dominantním uměleckým směrem meziválečného období.

Po válce vznikaly ve světě nejrůznější formy akčního umění jako je akční malba, body-art, land-art nebo tzv. happeningové akce. S těmito pojmy se setkáváme i v českém akčním umění, proto bych je ráda přiblížila.

1.2.1 Akční malba

Akční malba, z anglického action painting, vznikla v USA ve 40. letech 20. století. Malba se zde stává poprvé fyzickou záležitostí a duševním prožitkem. Vznikají rozměrná abstraktní plátna, na která jsou barvy nanášeny přímo z tuby nebo plechovky. Je to tedy umění dělat na plátně barevné skvrny.

Akční malba zaznamenává dvě základní techniky malování: Drip painting – lití barvy na plátno přímo z plechovky a Slash painting – cákání barvy štětcem.

Hlavním představitelem akční malby je **Jackson Pollock**, který se věnuje této spontánní tvorbě, jež vyjadřuje umělce podvědomé stavy (obrázek č. 1), on sám řekl: „*Malovat, znamená vydat se za objevování sebe sama*“.

obrázek č. 1

Convergence (Jackson Pollock, 1952)

1.2.2 Happening

Termín happening znamená „událost“ nebo „něco co se stalo“. V Americe se tak začaly nazývat v 50. letech kolektivní akce, které se odehrávaly na jevišti, ale také v obchodním domě, na silnici, pod kupem hadrů, přímo mezi lidmi, kteří se mohli stát i spoluvůrci. Happening je prováděn na základě plánů, ale bez zkoušek, posluchačů a repríz. Ve své podstatě je velice přirozenou formou lidské skupinové činnosti a zábavy, která osvobozuje od naučeného způsobu života.

Za zakladatele happeningu je považován **Allan Kaprow**, který výrazně poukazoval na propojení umění a každodenního života. Naším významným představitelem je osoba **Milana Knížáka**. Uspořádal několik happeningových akcí u nás i ve světě. Náplní jedné z takových akcí bylo házet po sobě zmuchlanými papíry, sestoupit se svíčkami do sklepa, tam je zhasnout a poslouchat stékající vodu, prostě si hrát.

1.2.3 Body – art

Body-art byl dominantní formou umění po celá 70. léta. V překladu tento pojem znamená tělové umění. Jde o akce zkoumající vztahy člověka k prostředí. Lidské tělo se dostává do kontaktu s různými materiály, hmotami a lidmi.

Mezi přední představitele patří **Yves Klein**, který jako první použil lidské tělo co by štětec (obrázek č. 2), kdy tři dívky se podle umělcových instrukcí namáčely do barvy a za znění hudby se obtiskovaly na plátno. Český umělec zabývající se body-artem se jmenuje **Rudolf Němec**. Ten například prováděl otisky oblečených postav na papírové podklady. Mnozí z nás si ale pod tímto pojmem představí malování barvami na tělo (obrázek č. 3) nebo tetování.

obrázek č. 2

Yves Klein

Anthropometrie (Yves Klein, 1960)

obrázek č. 3

Quote (Beatris Dal, 1996)

1.3 Land – art

Hlavní myšlenkou při realizaci mého výtvarného projektu bylo tvoření ve volné krajině, v přírodě, s použitím přírodních materiálů. Děti se tak seznámily i s jinou, méně známou, ale o to zajímavější formou výtvarného projevu, s uměním, které se nazývá land-art. Protože mě toto akční umění provázelo po celou dobu mé práce, chtěla bych se mu věnovat podrobněji, a proto jsem jej pojala jako samostatnou kapitolu.

Vznikl na konci 60. let ve Spojených státech amerických. Land – art v překladu znamená krajinné umění, a je proto úzce spjat s přírodou, do které zasahuje a vytváří tak zcela nevšední umění. V Čechách se pojmem land-art označuje v širokém slova smyslu jakákoliv akce či instalace pracující s přírodními prvky nebo realizovaná v přírodním prostředí. Vychází také z uvědomění si devastace přírody naší civilizací a nových možností umělecké tvorby. Soustřeďuje se na různé lidské zásahy v přírodě, na působení umělců v přírodním prostředí nebo na práci s přírodními materiály.

Za land-art je možné označit mnoho aktivit, jak přemísťování stovek tun zeminy a balení hektarů země do látky, tak na druhé straně i to, co popisuje výtvarnice Vendula Chalánková: *„Na cestě byl vyhlouben důlek. Z hlíny z důlku jsou vyrobeny kuličky. Všechny kuličky jsou postupně nacvrnkávány zpět do důlku. Místo na cestě se v průběhu několika dní zcela ztratí.“* Množství výtvarných přístupů k práci s přírodou je téměř nevyčerpatelné.

Land-art není v žádném případě protestní nebo provokující směr, hlavní je nalézt vztah k přírodě, která nás obklopuje. Důležitější než výsledek je zde proces. Protože je toto dílo vystaveno proměnám přírody a je proto pomíjivé, stávají se objektem umění pořízené fotografie, které pak mohou připomínat krásné okamžiky, jež land-art přináší.

1.3.1 Land – art na základní škole

Cílem land-artu není přírodu přetvářet, ale jen dočasně ji proměňovat a posouvat do jiné významové roviny, zviditelnit ji a tím prohlubovat vztah mezi ní a lidskou civilizací. Prostřednictvím tohoto umění můžeme ve výtvarné výchově rozvíjet u dětí kladný vztah k přírodě, životnímu prostředí a příjemně tak navázat na ekologickou výchovu. Vedeme děti

nejen třeba k využívání odpadního materiálu z domácností, ale zejména a hlavně, k nacházení estetického vztahu k přírodě. To směřuje k ochraně životního prostředí.

Ekologická výchova je a stále bude vysoce aktuální téma, o jehož důležitosti snad nikdo nepochybuje. Tato výchova by měla být zaměřena k „*ekologické kultuře osobnosti, jako určitému souhrnu poznatků, přesvědčení a hodnot, umožňujících člověku chovat se a jednat v souladu s požadavky šetrného vztahu k přírodě. Osvojit si ekologickou kulturu znamená poznávat obecné zákonitosti vývoje přírody a společnosti, chápat jejich vzájemné souvislosti, uvědomit si hodnotu přírody a být přesvědčen o nutnosti harmonie ve vztazích člověka k člověku a člověka k přírodě.*“ (25, HORKÁ, H., s. 28). Putování, pozorování, bloudění, zaznamenávání, zasahování, zanechávání stop, manipulace, splynutí s přírodou, fyzické a psychické prožívání situací a daných míst, přenášení přírodních materiálů do umělého prostředí a naopak, to vše jsou aktivity, pomocí kterých jsou děti vedené k lepšímu poznání přírody, k odhalování tajemství a zázraků, které v ní probíhají.

Procházka v přírodě je vlastně jedním z nejčastějších styků člověka s přírodou. Děti pozorují, procházejí lesem, loukou, překračují řeku a všímají si geografického tvaru krajiny. Cítí teplo slunce nebo kapky deště. Spatřují změny, které nastávají za určitého počasí. Dotýkají se stromů, trávy, půdy, vody nebo skály a mohou si zkusit proměnit se na chvíli a vychutnat, jakou sílu má vítr nebo proud řeky. Pozorují také tvary rostlin a živočichů, které mohou různými způsoby zaznamenávat – kresbou, frotáží (přenášení otisku reliéfní struktury podložky měkkou tužkou na papír), malbou, textem nebo sběrem přírodnin.

Možná by na školním výletě stačilo nehnat se za každou cenu za nějakou pamětihodností nebo rozhlednou a místo toho se raději zastavit, zavřít oči a zaposlouchat se do hudby přírody.

Realizace land-artových aktivit může probíhat v samotné přírodě, ale také ve školní třídě nebo družině. Děti mohou tvořit z různých přírodních materiálů, jako je hlína, písek, kámen, dřevo z různých rostlin i sněhu (viz praktická část).

Land – art, stejně jako ostatní formy umění, které jsou orientovány k přírodě, učí děti vnímat přírodu, její řeč, zákonitosti, ochranu a vůbec celé její dění. Upozorňují nás na potřebu komunikace mezi ní a lidmi, která je dnes už pomalu zapomenutá. Pocítit potřebu přírody v našem životě je možné pouze prožíváním v přímém kontaktu s ní.

Jako nejúčinnější nástroj proniknutí do oblasti životního prostředí se ukazuje být škola v přírodě a školní výlety. Obsahují totiž v sobě mnoho aktivit, které se odehrávají

v přírodním prostředí a často bez toho, aby se vytrácel i potřebný výchovný proces. Děti jsou daleko uvolněnější, protože nejsou omezeny prostorem třídy, právě naopak. Akce jsou realizovány v přírodě, která je sama o sobě pro děti motivačním a aktivizačním faktorem. Děti jsou přímo vnášeny do světa přírodních jevů a zákonitostí a přenos těchto informací je pro pedagoga daleko lehčí a výhodnější.

Na závěr této podkapitoly bych chtěla uvést typické rysy pro novou ekologickou výchovu podle finských autorů Pekka Lehtimäkeho, Meri-Helgi Mantereové a Marja Räsäneného:

- 1) *Seznamuje žáky s různými typy ekologicky, esteticky nebo historicky inspirujícího, působivého nebo proměnlivého prostředí.*
- 2) *Vytváří citlivý a osobní vztah mezi určitým prostředím a individuem. Žákům poskytujeme dostatek času a jsou vedeni k tomu, aby si prožili dané místo v oblasti vnímání, emocí a atmosféry.*
- 3) *Žáci studují prostředí prostřednictvím tradičních i netradičních výtvarných metod, aby se tak rozvíjely jejich osobní kontakty s prostředím, způsob jeho percepce.*
- 4) *Žáci shromažďují poznatky o prostředí týkající se rostlin, zvířat, historie a ekologie a tyto znalosti považují za startovní bod nebo stimul k dalšímu osobnímu a výtvarnému studiu. Pracují v oblasti environmentálního umění (umění životního prostředí, přírody, okolí člověka) a vyjadřují své prožitky prostřednictvím výtvarného projevu a následné diskuse.*
- 5) *Konceptuální spojení vlastní výtvarné práce s širokým kontextem etické otázky a ekologické principy, jako např. koloběh energie a hmoty, vzájemná závislost přírodních jevů a neustálá změna.*
- 6) *Vliv na každodenní život.*

Následující prvky v procesu nové environmentální výchovy jsou považovány za nezbytné, nicméně se stále ještě často opomíjejí:

- a) *Změny ve způsobu života vedoucí k ochraně přírody, měnící spotřebitelské zvyky, mentální struktury, které provázejí každodenní aktivity*
- b) *Schopnost mít vliv v různých společenských strukturách na takový rozvoj společnosti, který by se dal z ekologického hlediska obhájit. (26, ZHOŘ, I., DOKONALOVÁ, A., s. 47)*

1.3.2 Podoby land-artu

Umění land-artu, stejně jako i jiné druhy umění, nemá jednu ustálenou formu. Každý umělec je jiný, má jinou osobnost, a proto i na toto umění se každý dívá svými očima a jejich díla jsou proto jedinečná a originální. Jak už jsem uvedla výše, za land-art je možné označit mnoho aktivit, od přenášení a vztyčování kamenů, až po stavění malých objektů z písku nebo sněhu a s těmito zajímavými a někdy méně obvyklými aktivitami se zabývám v následující podkapitole.

Uvádím zde několik významných akcí a výtvorů českých autorů, kteří tvořili v duchu tohoto umění. Záměrně jsem podkapitolu rozdělila na čtyři části – Kameny, Stromy, Země, Voda a v těch jsem uvedla umělce a jejich díla, týkající se toho konkrétního přírodního materiálu. Těchto materiálů jsem využila i já při práci s dětmi.

1.3.2.1 Kameny

Kameny fascinují lidstvo od nepaměti. Kámen je symbolem trvání, nezničitelnosti a nesmrtelnosti. S kamenem se setkáváme téměř ve všech kulturách od nejstarších dob až po současné přírodní národy. Kameny byly uctívány a vztyčovány, sloužily k obřadním účelům. Některé pověry vyprávějí i o jejich léčivých účincích.

Jednou z nejzajímavějších land-artových akcí je *Přenesení kamenů Petra Štembery*. Ten zabalil dva větší kameny a přenesl je ze Suchdola u Prahy do Prahy-Dejvic. Nic než vytrhnutí dvou kamenů z místa, kde možná byly po staletí.

Další, kdo věnoval svou pozornost kamenům byl i **Ladislav Novák**, který ve své akci *Čarování*, obtahoval bílou barvou pukliny na velkých kamenech. Ty pak získaly jakoby zvířecí podobu.

Akce *Vítání jara*, které probíhalo pod vedením **Milana Kozelky**, spočívalo ve skupinovém nesení kamenů křížovou cestou na Svatý kopeček u Olomouce, kde je pak společně v lese zahrabávali do země. Tato akce má spíše happeningový charakter. Další z jeho prací se jmenuje *Kladení kamenů*. Tady Kozelka položil po obou stranách toku Vydry asi 40 kamenů. Řeka Vydra hrála roli i v další jeho akci, kdy strávil 14 dní na malém říčním ostrůvku. Stavil zde objekty z kamenů, pálil ohně a pracoval.

Jiřímu Beránkovi šlo v jeho dílech spíše o jednoduché symbolické činnosti, které odpovídají prvotním zkušenostem člověka s přírodou. „*Pokusil jsem se obklíčit údolí*

kamenným kruhem, stavěl jsem kaskády z větví a kamení na odlehlém potoce. Smetla je velká voda, zabaloval jsem skálu do lněné krajiny...“ (11, MORGANOVÁ, P., s. 67).

Kameny sehrály důležitou roli i ve tvorbě **Milana Knížáka**. Jednou z jeho zajímavých akcí je *Poznávání kamene*. S vybraným kamenem provedl komplexní seznamovací rituál. Po obřadném mytí následovalo důkladné seznámení s dotyčným kamenem: hlazení, líbání, ale i vzájemné vyprávění si příběhů.

1.3.2.2 Stromy

Prastará víra, že stromy a rostliny mají duši, je ještě v dnešní době rozšířená. Dávnými národy byl strom uctíván jako posvátný předmět obývaný bohem. Jeho sezónní umírání a znovuzrození se stalo symbolem úrodnosti, a tak byl jeho kult často spojován s kultem bohyně země. V našich zemích se pozůstatek uctívání stromů zachoval v tradici stavění májky, které úzce souviselo s jarními oslavami a obřady zajišťujícími dobré počasí a bohatou úrodu.

V českém akčním umění se obnovení vztahu ke stromu jako živé bytosti objevilo hned v několika akcích. Mezi první patří *Ošetřování stromů* od **Jana Steklíka**, kdy se se skupinou přátel vydal do přírody a fáči a náplastmi ošetřoval stromy a pařezy. Ekologický podtext této akce není třeba zdůrazňovat. Akce *Bílý pás v lese*, spočíval v tom, že byl v lese při procházce natažen bílý pás, který jednak zviditelnil trasu průchodu mezi stromy, ale ozvláštnil i dané prostředí a posunul ho do jiné roviny.

Dílo nazvané *Krásná hromada*, vytvořil **Ivan Kafka**. Skládá se ze čtyřbarevného listí a jako většina autorových prací je ponechána svému osudu v přírodě.

Rovněž **Petr Štembera** provedl několik akcí souvisejících se stromy. Vyzkoušel si například spát na stromě. S touto činností souvisí i akce *Obydlí – díra*, při které spal v doupěti vyhloubeném vlastníma rukama v kořenech stromu.

Strom je také nejčastějším objektem **Milana Maura**. K autorovým přírodním akcím patří *Doteky a obtisky*, kdy se dotýkal schnoucích stromů a otiskoval na ně dlaně. Zachycoval kresbou i jejich stíny.

I v díle **Vladimíra Havlíka** se objevilo několik akcí, v nichž strom sehrál důležitou úlohu. Bylo to například *Zahřívání stromu*, které autor uskutečnil jako výraz své osobní podpory jaru.

1.3.2.3 Země

Země se dostala do názvu celé naší planety. Je naší matkou, živitelkou, je oporou pro naše nohy a i místem posledního odpočinku našeho těla. Tajemnost jejího nitra a krása jejího povrchu je věčnou inspirací.

Jiří Beránek vlastnoručně vyhloubil asi 2 m hlubokou podzemní *Chodbu*, která se táhla podél lesa. Toto zdánlivě nesmyslné dílo omlouval touhou zavrtání do země. V jeho další akci, která se nazývá *Vrstvy*, dovezl na svou zahradu několikametrový kubus zeminy, jenž vystavil účinkům času a počasí. Jeho proměnu a rozpad pak několik let dokumentoval na sérii fotografií.

Dalším autorem, který se zabývá zemí, přesněji tím, co na ní roste a leží, je **Miroslav Pacner**. Vyjímal konkrétní místa z jejich kontextu a následně je rámoval do obrazových reliéfů či miniinstalací. Na umělcových obrazech se objevují skutečné kameny, na skutečné hlíně se skutečnou trávou, přesně tak, jak existovaly v přírodě. Jsou to například díla *Kopec trávy* nebo *Rozliti, popraskání, zasypaní*.

Dalším umělcem, který se nechal okouzlit zemí, je **Vladimír Merta**. V jeho akci *Bez názvu*, vytvořil uprostřed smrkového lesa několik metrů dlouhou přímku tak, že mezeru mezi dvěma metrovými prkny postupně, jak je posouval, zaplňoval hlínou. Každý z posunů dokumentoval fotografií.

Zajímavá je i realizace **Ivana Kafky** s názvem *Rezignace*, kdy se opakovaně pokoušel vytvořit krychli z písku. To se ovšem nepovedlo, a tak místo krychle vznikla jen hromada.

1.3.2.4 Voda

Voda je dalším z odvěkých, pro člověka nesmírně důležitých symbolů. Její neustále proměnlivá energie, která je jednou vodní párou, podruhé ledem, potřetí slaným oceánem a počtvrté horským potůčkem, je příslibem nekonečných možností. V dílech mnoha umělců hrála voda, vzhledem ke své všudypřítomnosti, jen vedlejší úlohu. U několika se však kontakt s ní stal základním motivem díla.

K nejranějším příkladům patří *Ošetřování jezera* **Jana Steklíka**, které souvisí s autorovým *Ošetřováním stromů*, zmíněném výše. Steklík opět s několika přáteli, vybaven nejruznějším zdravotnickým materiálem, ošetřoval, obvazoval a injekcemi léčil vodu.

Hlavní náplní dalšího jeho díla, bylo vytváření kontrastů černé a bílé barvy, a tak po zasnežené pláni natáhl černý pás a pojmenoval tuto práci *Smutek bílého sněhu*. Z akcí, které Steklík realizoval v letním období, je s vodou spojena akce *Fish* (ryba). Je to hříčka, kdy jsou po proudu řeky pouštěna polystyrénová písmena FISH.

Vodou v pevném skupenství se zabýval také **Ivan Kafka**, který stavěl krychle ze sněhu a ledu, ale i z jiných přírodních materiálů (kamenů, listů, slámy) o hraně 120 cm. Umístěny byly přímo v krajině.

Mezi podobné akce patří i dílo **Vladimíra Havlíka**. Pod názvem *Čtverec – kámen, voda, mráz, led* se skrývá jakýsi průzkumník procesů, jimiž v zimě voda prochází. V řece vyskládal čtverec z kamenů, a ten chodil opětovně navštěvovat a pozorovat, jak voda v něm mrzne, jak led taje nebo přichází velká voda.

Rovněž **Jan Ambrúz** realizoval několik akcí s vodou. Například *Plovoucí konstrukce* v zatopeném lomu. Těmito po hladině plujícími, až 6 m vysokými jehlancovými konstrukcemi ze suchých rostlinných stvolů, prozkoumával nové možnosti instalace v krajině.

V akci *Stopa*, kterou realizoval **Milan Knížák**, šlo o zanechávání stop ve sněhu, a to stop něčeho něžného, zvláštního, co se do sněhu obvykle neobtiskne. A tak do sněhu v lese nechal obtiskovat tělo své přítelkyně.

V souvislosti s tímto uměním bych se chtěla zmínit i o významné zahraniční osobnosti **Christu Vladimíru Javacheffovi**. Pochází z Bulharska a společně se svou ženou, **Jean Claude Denat de Guillebon** se stali hlavními představiteli světového land-artu. Pracují společně, specializují se na balení předmětů do látky a umělohmotných plachet, jejich díla jsou pak jen krátkodobého trvání a obohacují tedy prostředí jen dočasně. Účinkem díla má pak být samostatná kampaň kolem něho, happening (viz výše). Oba svým přístupem k umění nacházejí nový náhled na skutečnost pouhou hrou s prostředím. Za dobu trvání své kariéry vytvořili mnohé velkolepé projekty v přírodě i na veřejných místech, jako například balení mostu Pont Neuf v Paříži a Reichstagn v Berlíně. Zabalili také australské pobřeží (obrázek č. 5) či ostrůvky na Floridě. Dalšími balenými objekty byly stromy (obrázek č.4), historické domy, fontány, brány, zdi aj.

obrázek č. 4

Turning Creek (Christo, 1996)

obrázek č. 5

Pobřeží Little Bay, Austrálie (Christo a Jeanne-Claude, 1968-69)

V těchto akcích, z nichž některé mají blízko k rituálům, šlo autorům hlavně o prožitek, o splynutí a vzájemný kontakt s přírodou, na níž čím dál více v dnešní době zapomínáme. Jejich tvorba vyrůstá z osobních pocitů a potřeb co nejintenzivněji vnímat přírodu a její zázraky. Chtějí pochopit vztah k přírodě nejen lidskými, ale i přírodními měřítky. Smyslem

jejich tvorby je také zviditelnění přírodního procesu a také postižení jeho estetických kvalit. Vyzívají nás k novému vnímání přírody a přírodního dění vůbec.

„Mnoho umělců se snaží znovu porozumět elementárnímu jazyku přírody, řeči země, vody, vzduchu, ohně, kterou byl člověk oslovován od počátku své existence. Tato prapůvodní řeč, již lidé - jestliže chtěli přežít – museli porozumět dříve, než se naučili sami mezi sebou domluvit, tato téměř zapomenutá nejstarší forma komunikace, je dnes postupně znovu objevována těmi autory, kteří se snaží pracovat v souladu s přírodou, jejichž intervence do krajiny se omezují pouze na zvýznamnění nebo interpretaci určitých přírodních fenoménů.“
(11, MORGANOVÁ, P., s. 59).

1.4 Tvořivost

Ačkoliv se problematikou tvořivosti v zahraničí i u nás zabývá již veliké množství autorů, není dosud vypracována obecně přijatá definice tvořivosti. Za podstatný rys tvořivosti je však pokládána nespokojenost s daností, vnitřní nutkání a potřeba něco dokázat, ochota experimentovat při řešení problému, nekonvenčnost a originalita. David Maclagan o tvořivosti říká, že: „*Tvořivost je extravagantní výlev, nekonvenčně plodná invence i obraz umělce tvořícího jakoby v záchvatu šílenství, ale s výjimečnou ladností a vynalézavostí.*“ (26, ZHOŘ, I., DOKONALOVÁ, A., s. 14). U tvořivosti můžeme sledovat souvislosti s přirozenými potřebami člověka, jeho zdravým vývojem; vedle potřeb fyziologických, potřeby jistoty, bezpečnosti, lásky a citových vztahů, úcty a respektu jsou uváděny i potřeby sebeuplatnění, seberealizace a sebevyjádření. Tvořivost je uváděna nejen jako přirozená lidská schopnost, ale i jako základní potřeba (tzn. potřeba projevit se tvořivě). Za tvořivost může být koneckonců považována každá činnost, která má jako výsledek „výtvor“.

Z našich autorů nejucelenější pohled na problematiku tvořivosti podal F. Holešovský (22), který shrnul závěry z dosud publikovaných závažnějších prací, zvláště zahraničních. Dále pak J. Linhart (24), který studoval zvláště otázky spojené s rozvojem tvořivého myšlení a J. Uždil pak uplatnění tvořivých přístupů ve výtvarné výchově. Nejvíce pozornosti u nás věnoval problémům tvořivosti J. Hlavsa (23), především z hlediska psychologického. Proto bych zde chtěla stručně nastínit jeho teorii.

Hlavsa vycházel při zkoumání tvořivosti z teorie tvorby. Zaměřil se na procesuální stránku tvořivosti. Rozlišoval kreativitu jako označení pro vnější projevy podmíněné kreativizací, kterou chápal jako hybnou podstatu kreativity, jako vnitřní pohyb subjektu, tzn. vzájemný vztah mezi vnitřními a vnějšími činiteli. Kreativitu nechápal jako řešení problému, upozorňoval, že je nutno ji formulovat nejen jako schopnost, ale jako stálou tendenci k vývoji. Přirovnává ji k tvůrčímu procesu, který zahrnuje vnější tvorbu, seberealizaci a sebeutváření osobnosti. Navrhl tříložkový model kreativity, jehož operativní části tvoří složky: *heuristická* (řešení problému, tvůrčí myšlení), *schematická* (základní myšlenkové operace, systém myšlení, logika), *imaginativní* (intuice, fantazie).

Ze zahraničních autorů jsou u nás nejznámější jména Z. Pietrasinský, L. S. Vygotský, J. P. Guilford, V. Löwenfeld nebo E. P. Torranc.

Pro přípravu a vedení tvořivých činností má velký význam čtyřfázový model procesu tvořivého myšlení, který je spojením modelu amerického psychologa J. P. Guilforda a francouzského matematika Poincarého. Ukazuje, jaký obsah má každá z uváděných čtyř fází tvořivého myšlení a jaký psychologický stav je pro ni charakteristický: *přípravná fáze* – zkoumání problému, shromažďování materiálu (napětí). *Inkubační fáze* – rozvíjení aktivity, hodnocení informací a poznatků (frustrace). *Verifikační fáze* – ověření, potvrzení vhodnosti řešení (koncentrace, ve smyslu nasycení potřeby). A poslední *fáze vhledová* – intuitivní procesy, inspirace, návrh na průběžné a konečné řešení (uspokojení, potřeba komunikace). V tomto procesu kladou oba autoři důraz na úlohu fantazie, intuice a rozvoj myšlení.

V souvislosti se zkoumáním tvořivosti se ukázalo, že současná koncepce inteligence, založená na inteligenčním kvocientu, je příliš úzká. Není jediným ukazatelem schopností a úspěchu jedince ani ve škole ani v životě. Běžné testy inteligence nezachycují nic z toho, co je označováno jako tvořivé schopnosti či vlastnosti. Američtí psychologové V. Löwenfeld a J. P. Guilford dospěli nezávisle na sobě k šesti měřitelným tvořivým schopnostem, které užíli jako článku pro definici tvořivosti. Jako první tvořivá schopnost je *plynulost*, která znamená aktivizaci pamětných představ, zjištění, jak pohotově si člověk dovede vybavovat slova, pojmy. Jako druhou uvedli *pohyblivost* (pružnost) nebo též flexibilitu, jež se týká užití osvojených informací. Za třetí je to *původnost* (originalita), ta je schopna vidět skutečnost, věci a problémy mimořádně a nově. Měří se neobvyklými odpověďmi, vzdálenými asociacemi a vtípem. Další je *schopnost propracování*, umožňuje člověku, aby podle daných informací a na základě toho co ví a dovede, vytvářel nové stavby. *Citlivost pro problémy* je schopnost spontánně si všimnout neobvyklých věcí a postihnout jádro problému. Poslední je *nová interpretace*, která je blízká flexibilitě. Umožňuje, aby jednotlivec dovedl předmět nebo jeho část vyložit jinak než dosud, a aby toho uměl využít k novým účelům.

Tvořivost je také velmi důležitá, když pomyslíme na harmonický vývoj naší společnosti. Hraje v našem životě pozitivní roli. Měli bychom ji rozvíjet ve všech oborech lidské činnosti a hlavně v umění a výtvarné výchově, kde ji můžeme rozvíjet už u těch nejmenších.

Tvořivé činnosti dětí nemohou být ani povinné, ani vynucené. Mohou vznikat pouze ze zájmu dětí, který je třeba neustále podněcovat. Učitel, který se rozhodne k tvořivému vyučování, by měl proto děti respektovat a dodržovat určité zásady, například, věnovat

pozornost atmosféře třídy, nebát se zkusit něco nového, respektovat osobní výpověď žáka, umět přijímat chyby a promíjet je atd.

Tvořivé postupy nelze předepsat, ale je možné je připravit, vytvořit pro ně příznivé podmínky. Učitelům, kteří chtějí rozvíjet tvořivé vlastnosti a postoje žáků, může pomoci stupnice F. Holešovského. V deseti bodech shrnuje vše, co pedagog může udělat proto, aby rozvíjel dětskou tvořivost.

1. Předkládat dětem učivo rozvíjející jejich fantazii.
2. Vybírat učivo obohacující jejich slovní zásobu.
3. Poskytnout dětem čas k přemýšlení a snění.
4. Dodat dětem odvalu, aby své myšlenky výtvarně zpracovaly.
5. Výtvorům dětí zajistit konkrétní uplatnění.
6. Dát volný průběh dětské tendenci vidět věci nově, nekonvenčně, v novém světle.
7. Ve výchovném procesu oceňovat dětskou individualitu, neomezovat děti a nebránit jejich projevu.
8. Při vystavování dětských prací postupovat citlivě a s respektem k dětské osobnosti.
9. Podporovat dětskou hru s výtvarnými prostředky, např. bodem, linií, tvarem, barvou, barvou, objemem, strukturami.
10. Milovat děti a dávat jim lásku najevo.

1.4.1 Plastická a prostorová tvorba

Prostřednictvím hmatu se dítě již od narození seznamuje s prostředím. Bere do rukou předměty, mačká je, zvedá, zkoumá je ústy. Vnímá tak svými smysly různé povrchy a jejich vlastnosti. Náš způsob života však postupně potlačuje vnímání hmatových podnětů z okolí. Často nás hmat pouze automaticky ubezpečuje, že nám nehrozí nebezpečí popálení, možnost úrazu. Přesto nám tento smysl zůstává trvale zachován. Zavřeme-li oči, soustředíme-li se a dotýkáme-li se předmětů a materiálů v našem okolí, silně vnímáme jejich kvality. Děti přitahuje také proměna prostředí. Zpočátku je to hra se stavebnicemi, budování skrýší, později se setkává s hlinou a jinými tvárnými materiály, které pokouší modelovat.

Prostorová tvorba vychází z těchto okruhů výtvarných činností:

- modelování (ze sochařské hlíny, sádry, z keramické hlíny, moduritu, plastelíny...)
- tvarování (z papíru, kovové fólie, plastové fólie, textilu, plechu, drátu...)

- konstruování (komponování ze stavebnicových prvků, z průmyslových odpadů a přírodních prvků)

Dále se věnuji právě technice konstruování z přírodních materiálů, kterou jsem jako hlavní využila ve svém výtvarném projektu s dětmi.

Konstruování

Rozvíjí prostorové cítění a kompoziční myšlení. Na rozdíl od modelování a tvarování neumožňuje, aby žák uchopil výchozí materiál, proměnil ho a otiskl tak do něj svou představu. Konstruování dovoluje jen upravit rozměry nebo barevnost daných prvků. Lze je pouze přikládat k sobě, pozorovat jejich vzájemné vztahy, uvědomovat si a využívat účinky jejich siluet či hmot (21, ROESELVÁ, V., s. 182).

S konstruováním se setkáme nejčastěji při komponování ze stavebnicových prvků (hry se stavebnicemi, prostorové etudy z papírových krabiček), z průmyslových odpadů nebo přírodních prvků (kamene, dřeva, větví, listů, plodů).

Vzniklé objekty z přírodních prvků mají ráz volných uskupení plastických prvků. Vznikají-li mimo učebnu, začleňují se do prostoru v krajině a srůstají s ní. Výsledky konstruování se mohou objevit v různých souvislostech – od materiálových kompozic či prostorových sestav z oblázků až po některou z podob výtvarných akcí v krajině. Žáci mohou kombinovat různý materiál (plech, papír, drát aj.) s různými přírodninami.

1.5 Hra

Hra je starší než lidská civilizace, je tady odnepaměti a má v našem životě podstatný význam. Původ a základ hry můžeme definovat jako vybití přebytečné energie, jako cvičení k sebeovládání nebo ji můžeme brát jako potřebu ukázat své schopnosti, dovednosti či vědomosti v soutěži, ale i jen jako nevinné odreagování. Hra má také schopnost „pobláznit“, například, když při ní dítě brouká potěšením, když hráč propadne své vášni nebo sportovní utkání rozběsí tisícíhlavý dav a tohle všechno je podstatou hry, proto si lidé hrají. V našem podvědomí je hra vlastně protějškem vážnosti, myšlení a starosti života zůstávají stranou. Ve hře je každý svobodný.

Fakt hry existuje očividně jak ve světě lidí, tak i ve světě zvířat a právě u nich se uplatnily všechny základní rysy hry. Stačí jen pozorovat hrající si štěňata. Vybízejí se ke hře určitými postoji a posunky, dbají pravidla, že bratrovi se nesmí ukousnout ucho, předstírají, že jsou strašně zlí, ale hlavně z toho mají náramné potěšení a zábavu.

Všechny velké původní činnosti člověka jsou protkány hrou. Tak například řeč. První a nejvyšší nástroj, který si člověk vytváří, aby mohl sdělovat, učit, rozkazovat. Za každým výrazem pro něco abstraktního stojí metafora a v každé metafoře je obsažena slovní hříčka. I další odvětví lidské činnosti, jako je doprava, průmysl, věda a umění mají své kořeny v půdě hravosti. Zaměří-li se na umění výtvarné, o němž mi v mé práci jde především, můžeme hru najít ve všech spontánních a samotvořivých činnostech. Výtvarné tvoření je i hrou fantazie a smyslů. Začátky můžeme najít u přírodních národů, v rozmanitosti tanečních masek, totemových sloupů nebo v karikaturních deformacích lidských a zvířecích postav. To vše vzbuzuje asociace s oblastí hry. V projektu, který jsem s dětmi realizovala, jsem se zaměřila na přírodní materiály a hru s nimi. Děti samy vytvářely tvary a objekty, využily hru své fantazie, svou tvořivost, spontaneitu, tedy si hrály.

Za hru můžeme považovat i různé závody, zápasy, taneční a hudební představení, turnaje, maškarní plesy, společenské a stolní hry a v dnešním moderním světě hry, které jsou bohužel oproštěny od duchovního principu, a to hry počítačové.

U dětí je hra nejnápudnější formou volného projevu. Je pro ně nejdůležitější a přitom nejpřirozenější činností. Dítě zvyšuje půvab hry tím, že si z ní udělá malé tajemství, je to jen něco pro něj, ne pro ostatní. Napodobuje něco jiného, představuje si něco krásnějšího, vznešenějšího nebo nebezpečnějšího, než čím je samo v běžném životě. Stává se princem,

otcem, zlou čarodějnici nebo tygrem. Přitom se do své role tak vcítí, že si skoro myslí, že tím je. Umělec Fröbel řekl: „ *Hra je nejvyšším projevem lidského vývoje dítěte, poněvadž jedině hra je volným projevem toho, co naplňuje dětskou duši.* “ (1, READ, H., s. 130).

Přítomnost hry v našem světě potvrzuje, že vnáší do životních činností smysl. Je součástí běžného života, zkrášluje ho a doplňuje. Hra upoutává a přitahuje, je naplněna rytmem a harmonií, má v sobě napětí i řád, který do nedokonalého světa a zmateného života vnáší dočasně omezenou dokonalost.

Hra je dobrovolná činnost, která je vykonávána uvnitř pevně stanovených časových a prostorových hranic, podle dobrovolně přijatých, ale bezpodmínečně závazných pravidel, která má svůj cíl v sobě samé a je doprovázena pocitem napětí a radosti a vědomím jiného bytí, než je všední život. (10, HUIZINGA, J., s. 33). Zdá se, že takto definovaný pojem je schopen obsáhnout vše, co nazýváme hrou u dospělých lidí, zvířat i dětí. Hry zručnosti i hry síly, hry rozumové, hry štěstí, předvádění i představování.

1.6 Estetika

Slovo estetika, je známé a často používané, ale málokdo přesně ví, co se za ním skrývá. Tento název pochází z řeckého slova *aisthesis*, což znamená vnímání, cit pro krásu a v roce 1750 ji takto pojmenoval německý filosof Alexander Baumgarten.

Problematika estetiky se týká krásy, vznešenosti, umění a zvláště jeho teorie, týká se filosofie, z níž vychází, týká se i médií, sportu, přírody a mnoha dalších jevů, které nás každodenně obklopují. Již v antickém Řecku si učenci všimli, že někomu se líbí ono a někomu něco jiného. Pokusy o stanovení nějakých důvodů zalíbení a krásy (nebo toho, co bylo pokládáno za krásné) se od té doby staly náplní estetiky. Dalo by se tedy říct, že estetika je filosofická disciplína zabývající se krásnem, jeho působením na člověka, lidským vnímáním pocitů a dojmů z uměleckých a přírodních výtvorů.

Nahlédneme-li trochu do historie, tak například Pythagoras spatřoval krásu v dokonalosti matematického řádu, Sokrates poukazoval na to, že krásné je to, co je účelné. Podle Platóna, který je považován za zakladatele antické estetiky, je předmět krásný jedině tehdy, jestliže se skrz něj díváme do světa idejí. Cicero prosazoval názor, že krása je dvojího druhu: mužská (důstojnost) a ženská (půvab). Ve středověkém křesťanství je nejvyšší krása Bůh a veškerá krása tedy pochází od Boha ne od člověka. V renesanci se stala krása znova centrem zájmu umělců a filozofů. V dalších etapách vývoje se estetikou zabývalo mnoho známých osobností, jako byl Leonardo da Vinci, Immanuel Kant, J.W. Goethe, Charles Darwin nebo Sigmund Freud (více viz 12). V moderní době (od konce 19. století) se pojetí estetiky různí. Estetika je vnímána a vykládána různě, pod vlivem mnoha uměleckých směrů.

Esteticky lze hodnotit jevy buď pozitivně nebo negativně. Pozitivní hodnocení určuje věci jako krásné (hezké, nádherné, půvabné...), negativní jako nehezké (škaradé, odpudivé, šeredné...). Hovoříme-li o kráse, je důležité chápat i její protiklad, který k ní patří a umožňuje její pozitivní ráz.

V zásadě tedy existují tři oblasti krásna. Příroda, mimoumělecké výtvořiny lidské činnosti a umění. První oblast je základem pro vznik a vývoj estetického citění lidské společnosti. Druhá oblast převládá co do počtu realizovaných estetických reakcí (uvážíme-li např., že při nákupu, výběru věcí, oblékání a při každé práci vůbec se účastní u každého člověka i jeho vkus). Třetí oblast, umění, je odedávna nejrozsáhlejší a nejviditelnější oblastí estetiky a nejvíce soustřeďuje pozornost estetiků. Dále se věnuji oblasti přírody a umění, které jsou v mé práci podstatné.

Příroda, přírodní estetično, je v současné době jedním z nejoblíbenějších estetických pojmů. Lidé neustále vyráží za krásami přírody. Cení si krásné krajiny, přírodních útvarů, stromů, květů nebo ptáků. Už první dětské kresby dokládají citový vztah k přírodě: kytičky, mraky, slunce, voda... Zvláštní vztah si dítě vytváří ke zvířatům, personifikuje jejich vzájemné vztahy a vztahy k lidem. Později se vžívá do role ochránce přírody (např. se ujímá opuštěných mláďat). Když člověk hledá něco, co by se dalo označit slovem „krásný“, „krásno“, zamíří většinou do přírody. Zkušenost s přírodním krásnem je nezbytná pro pochopení umění a je vlastně základním předmětem estetického postoje. Umění přece vždy nějak na přírodu odkazuje a odkazuje často na její estetickou stránku – např. přírodní lyrika, krajinomalba nebo i land-art. Otázka přírodního krásna dnes nepochybně souvisí také s ekologií, jako ochranou životního prostředí a přírody. Například vykácený prales nebo znečištěná řeka, už na nás esteticky a také citově dobře nepůsobí. *„Zatímco krásno v umění... neposkytuje žádný důkaz o způsobu myšlení... mít bezprostřední zájem o krásu přírody... je vždy znak dobré duše.“* (27, KANT, I., s. 119).

Jak už jsem uvedla výše, umění je nejvíce zkoumanou oblastí estetiky. Až do 18. století se umělci snažili o vytvoření „krásného“ díla. Umělci 20. století už tak zdaleka neuvažují. V umění dnes již nejde o zobrazení něčeho krásného nebo „krásna“ jako takového. Často se v umění vyskytuje kýč nebo objekty přímo vzbuzující negativní emoce, ale i ty k estetice patří. Významná část estetiky se zabývá percepcí umění, tedy tím, jak vnímáme smysly, rozumem a zkušeností umělecké dílo. Zvláštní postavení uměleckého díla v životě člověka totiž ovlivňuje i způsob jeho vnímání, který se od běžného způsobu vnímání odlišuje.

Estetika se může stát výchovou k toleranci a rozmanitosti. Žijeme ve světě, kde se s estetikou setkáme téměř všude a s tím souvisí i komercializace estetických jevů. Na vzhled čehokoliv se klade velký důraz. Vzhled prodává zboží. Estetikou je manipulováno v reklamě, médiích, politice... Měli bychom se proto naučit zkoumat jevy, které na nás působí, zamýšlet se nad tím, proč to tak je, nenechat se negativně ovlivňovat a mít svůj názor.

2. PRAKTICKÁ ČÁST

Předmluva

Stěžejním bodem mé práce je následující praktická část, v níž se zaměřuji na práci s dětmi mladšího školního věku. Cílem je přiblížit jim přírodní materiály, jako je hlína, písek, sníh, listy, dřevo, kámen...jejich tvar, velikost, strukturu. Hrát si, tvořit z nich a získávat prožitky přímo v přírodě, osvobodit je od stereotypu, mít radost z maličkostí. Poznávat sama sebe a okolí prostřednictvím přírody. Podporovat u dětí kladný vztah k přírodě. Rozvíjet fantazii, tvořivé a estetické vnímání a smysl pro spolupráci.

Děti v jednotlivých akcích poznávají a pracují s různým přírodním materiálem nebo s kombinací více materiálů. Témata akcí volím tak, aby byla dětem blízká, práce je zaujala a zároveň jim byla přínosem.

Pocházím z Brumova-Bylnice, malého valašského městečka v oblasti Bílých Karpat. Nacházejí se zde velké i menší kopce pokryté krásnými lesy a voňavými loukami a toto vhodné přírodní prostředí jsem se také snažila využít při mé práci s dětmi. Uprostřed města stojí nová škola, kterou navštěvují místní i z blízkých vesnic dojíždějící děti, a s nimi jsem uskutečnila většinu akcí. Setkávali jsme se vždy v pondělí, kdy měly dvouhodinovou výuku výtvarné výchovy.

Nejdříve jsem se s dětmi seznámila v úvodním setkání. Jeho obsahem byla úvodní motivace, povídání o přírodě a ukázky z knih. Přesný popis tohoto setkání neuvádím.

Celkový počet realizovaných úkolů je sedm. **Kamenné stavby** - práce s malými i většími kameny. **Egypt** - hlavním materiálem je písek, dále děti mohou použít různé plody, listy, rostliny. **Vesmír** - tvoření s hlinou a doplňkovými materiály, jako listy, rostliny, větvičky. **Můj strom** - práce se dřevem v podobě malých i větších větví, polínek, kůry, doplněných listy a jehličím. **Zvířecí říše z jiné planety** - využití různých plodů, jako jsou kaštiny, žaludy, bukvice, skořápky z těchto plodů, dále listy, větvičky, byliny aj.

Létající koberec snů – využití listů. **Po stopách Yettiho** – díla ze sněhu. Až na jeden úkol (Zvířecí říše z jiné planety) se všechny odehrály v přírodě. Terén, kde jsem s dětmi tvořila jsem si vždy prošla předem, abych zjistila, které místo je nejvhodnější, jak pro dostatek materiálu, který budeme zrovna potřebovat, tak pro splnění časové dotace. Musela jsem také dbát na schůdnost terénu, kde by dětem nebezpečí nebo zranění. Děti

jsem vždy včas informovala o tom, s jakým materiálem budeme pracovat, kam se vydáme a upozornila jsem je na vhodné oblečení

U každé akce v praktické části začínám větou, ve které je uvedeno, kde se odehrává, s kolika a jak starými dětmi a časová dotace. Následuje krátké seznámení s úkolem, poté cíl, organizační forma a motivace. Dále se zmiňuji o postupu práce. Všechny akce jsou ukončeny závěrem, kde se rozepíšu o každém jednotlivém dílku, o chování dětí, jejich prožitcích, jak při práci postupovaly, co o svém výtvoru řekly aj. Výtvarná činnost, kterou děti ve všech námětech uplatnily se nazývá konstruování (viz s. 30). U všech námětů jsem užila stejných vyučovacích metod (pozorování doplněné vysvětlováním a rozhovorem, monologický výklad, besedu a praktické metody), proto je u jednotlivých námětů už neuvádím. V závěru jsou obsaženy ještě táborové činnosti spojené s land-artem, které jsem měla možnost s dětmi realizovat na letním táboře.

Každou část dokumentuji nejenom slovně, ale i fotografiemi, které jsou důkazem práce dětí, ale i jejich radosti z vlastního úspěchu. Ty fotografie, které jsem do diplomové práce nezařadila, příkládám ve fotoalbu.

Kamenné stavby

ZŠ Brumov-Bylnice, 5. třída, 19 dětí, 90 min.

U tohoto námětu využíváme jako hlavní stavební materiál kámen, který děti doplňují jinými přírodninami, trávou, pískem, listy aj. Úkolem dětí je ztvárnit jejich představy o kamenné stavbě, pomocí tohoto materiálu.

Cíl:

Přiblížit dětem kámen, jako součást přírody, ale také jako výtvarný materiál.

Organizace:

Vycházka do přírody, práce ve skupinách.

Motivace:

Sedneme si s dětmi na louku, u které se nachází prostor, kde budeme pracovat. Nejdřív se zeptám, co si představují pod slovem kámen, jaké znají druhy, k čemu je můžeme použít, kde všude je můžeme vidět. Zmíním se také o Čertových skalách, které se nachází nedaleko našeho města, ve vesničce Lidečko. Jsou to nejpopulárnější a nejnavštěvovanější skály na Valašsku. Jedná se o pískovcové skály, 150 m dlouhé a až 25 m vysoké. Ke vzniku Čertových skal se váže pověst, o kterou se s dětmi podělím.

Byl jednou jeden čert, který chtěl za ženu dceru bohatého sedláka. Aby ji však čert za ženu získal, musel do následujícího rána otočit tok potoka Senice. Čert nejdřív pozabíjel všechny kohouty a šel stavět hráz, aby tok potůčku otočil. Chytrý sedlák však schoval jednoho kohouta pod peřinu. Ten ráno zakokrhal a čert, jak nesl kameny na hráz, na místě je upustil a od té doby tu stojí skály, kterým se říká Čertovy.

Povídáme si také o době kamenné, jak vznikala řemesla, o způsobu života v pravěku. Co všechno tito lidé mohli vyrábět a stavět z kamene, jak byl pro ně důležitý.

Nakonec si všichni najdou jeden kámen, pozorně si ho prohlédnou, ohmatají a pak každý řekne, co mu jeho kámen připomíná.

Postup práce:

Rozdělím děti do skupin, podle jejich přání. Pak si každá skupinka najde své místo, kde bude pracovat.

Prozkoumají okolí, nasbírají si malé i větší kameny a začnou stavět. K práci nepoužívají žádné nářadí. Během tvoření přemýšlejí o názvu svého díla, pro koho je určeno, k jakým účelům apod.

Na závěr obejdeme společně všechny stavby a jednotlivé skupinky nám o té své popovídají, popřípadě ukáží, jak funguje.

Závěr:

Protože tohle bylo naše první setkání, děti byly moc zvědavé, co se bude dít. Když jsme přišli na místo, sedli jsme si na malý palouček a začali si povídat. Děti se aktivně zapojovaly do rozhovoru a napadla jich celá spousta krásných odpovědí na mé otázky. Například na otázku, kde všude můžeme kameny najít a vidět, odpovídaly: v přírodě, ve skalách ve vesmíru, v muzeu, v těle, v ledvinách, v pračce (vodní kámen)...Znaly i velké množství polodrahokamů, jako Tygří oko, Ametist, Růženín aj.

Velmi děti zaujala pověst o Čertových skalách, i když ji některé znaly a většina dětí se chlubila, že toto místo už s rodiči navštívili.

Na místě se nacházela kromě hromady kamenů i hromada rozbitých cihel, které se pak také hojně objevily ve většině výtvorů.

První skupinka, kde pracovala tři děvčata, nazvala svoje dílo – ***Kamenný dům*** (fotografie č.1, 2) a věnovala ho skřítkům. Stavba má obdélníkový půdorys, u vchodu se nachází lavička a součástí domu je i dvorek, se kterým se děvčata pečlivě vyhrála. Pobíhá v něm prasátko, které zde má i misku s vodou a plné korýtko. Nakonec prostor okolo domu očistily a z malých kamínků sestavily název.

Na další práci se podíleli kluk a dívka. Jejich dílo se jmenovalo – ***Odpočívadlo na louce pro kolemjdoucí***. Jako podstavu použili dva větší kameny, k nim přistavili schody a samotné odpočívadlo tvoří dva sloupy a cihlová střecha. Uvnitř je umístěna lavička, ze které je krásný výhled do okolí. Poté ještě pokryli prostor okolo trávou, která symbolizovala louku.

Následující dílo, pojmenované – ***Kamenné město*** (fotografie č. 5), vytvořila dvě děvčata. Dominantou je kamenná cesta, která lemuje náměstí s domy, uprostřed kterého je park. Děvčata také postavila, navršením několika kamenů, vstupní bránu do města. Na závěr si dozdobila dílko nápisem.

Čtvrtá práce, dvou kluků, se jmenuje – **Jurský park** (fotografie č. 6). Je to spíše kamenná vstupní hala, ve které kluci vytvořili nápis – VÍTÁME VÁS, tou pak můžeme projít až do onoho Jurského parku, který se rozprostírá kolem této haly. Dinosauři jsou prý ochočení, takže se nemusíme bát.

Pátá dvojice svůj výtvar nazvala – **Sídlo**, které je promyšleno opravdu do detailu. Obklopuje jej vodní příkop a vstup do sídla je chráněn padacím mostem. Nacházejí se zde dvě hradní věže se strážemi, jedno dělo (umělohmotná trubička), které je umístěno nad vstupem do hradu, vězení a několik rytířů.

Následující dílko dostalo od své autorky jméno – **Studna**. Ta se skládá z centrální stavby a z ohrady. Prostor mezi nimi je vyplněn trávou a menšími kameny. Další výtvar této dívky nesl název – **Puzzle** (fotografie č. 4). Vyhlédla si nejdříve vhodný podklad (písek) a zkoušela k sobě pokládat kamínky tak, aby do sebe zapadaly a vytvořit tak jakousi skládačku.

Další děvče, které pracovalo samostatně, vymyslelo pro svou práci pojmenování – **Most přes minulost**. Jako podklad použila bílou cihlu, na ni pak postavila z kamenů tři sloupky a obklopila je kusy pálené oranžové cihly. Nakonec ohraničila své dílo kamennou zídkou.

Dvojice kluků se pokusila napodobit **zříceninu hradu**, a tak své dílo i nazvali. Použili při své práci hlavně malé kamínky, které představovaly rozbořené zdivo. Z jejich hradu zbyla po útoku nepřítele pouze polorozbořená ochranná zeď a hlavní věž. Klukům trošku pomohlo v tom rozboření i kolemjedoucí auto, které se nemělo kam vyhnout, ale dali se hned zase do práce a zřícenina se jim moc povedla. Pěkně si vyhráli i s nápisem své práce.

Devátá dvojice kluků dala svému výtvaru jméno – **Strážní věž** (fotografie č.3). Dílo měřilo asi jeden metr a bylo velmi stabilní, takže kluci postupovali systematicky a přemýšleli o poloze každého kamene. Pod věží se nacházel i tunel a samotná věž se skládala ze dvou sloupů, které postupně přešly v jeden, zakončen nahoře trojúhelníkovým kamenem, jež měl představovat střechu.

Hrad, to je poslední, monumentální dílo dvou kluků. Ti si vybrali pro svou práci, jako jediné, travnatý terén a převážná část jejich výtvaru se skládala z cihel. Na stavbu hradu použili, jako kostru, dvě cihly a ty obklopili kameny. Z cihel pak také postavili ochrannou zeď a nakonec vytvořili nápis.

Myslím, že tato akce se vydařila a děti zaujala. Bohužel jsme ale museli dílka zbourat a kameny a cihly uklidit, aby nepřekážela v cestě projíždějícím autům.

Egypt

ZŠ Brumov-Bylnice, 5. třída, 19 dětí, 90 min.

Úkolem dětí u tohoto námětu je vytvořit díla z písku. Mohou použít i přírodniny, které najdou v okolí. Dětem rozdám lístečky, na kterých bude vždy jedno slovo, např. (radost, vztek, přátelství...) a to by mělo jejich stavba vyjadřovat.

Cíl:

Pomoci dětem nacházet hlubší souvislosti mezi životem a uměním, naučit je přemýšlet o svém výtvoru, umět si hrát a tvořit z písku.

Organizace:

Vycházka, práce ve skupinách.

Motivace:

Usadíme se kolem velkého pískoviště, zavřeme oči a představujeme si, jak cestujeme na létajícím koberci do Egypta. Přitom dětem vyprávím: *Vzneseme se vysoko nad naše město, letíme směrem na jih, za chvíli opustíme českou republiku, proletíme celou jižní Evropou, Maďarskem, Jugoslávií, Bulharskem a pozor, zrovna začíná pršet (děti se zakrývají), déšť pomalu ustává a teď už jsme v Řecku a vznášíme se nad střeozemním mořem, tady to trošku fouká (děti se naklánějí). A už vidíme v dálce zemi, šťastně jsme přiletěli do Egypta, sluníčko příjemně hřeje (děti se vystavují slunečním paprskům) pod námi se tyčí pyramidy v Gize, hlavní město Káhira, ale mi přistaneme až na Sahaře, na největší poušti světa. Pomalu klesáme a přistáváme. Otevřeme oči.*

Povídáme si o Egyptě, o pyramidách, pouštích, řece Nilu, o lidech, kteří zde žijí, některé děti vypráví vlastní zážitky, protože už tuto zemi s rodiči navštívili.

Poté si vezmeme písek do ruky, ptám se dětí, jaký je (hrubý, jemný, mokrá, suchý...) jaký mají pocit, (příjemný, nepříjemný). Co si představí, když se řekne slovo písek, děti odpovídaly: pískovec, poušť, pláž, moře, bouře aj. Pro co všechno se používá, kde ho najdeme, jak vzniká atd.

Opět zavřeme oči a vrátíme se na našem létajícím koberci zpět do české republiky, kde si vyzkoušíme tvořit z písku.

Postup práce:

Děti si utvoří skupinky a najdou si své místo, kde budou tvořit. Každé skupince pak dám jeden lístek, kde je napsáno slovo, jiné pro každý tým. Pojem pak mají za úkol ztvárnit pomocí písku.

Při práci používají různé nástroje, které měly za úkol si přinést (lopatky, lžičky, nádobky), aby se jim písek lépe zpracovával.

Na závěr si společně projdeme všechna díla a autoři nám vysvětlí, proč postavili ke svému slovu zrovna takovou stavbu, jak při práci postupovali a co bylo nejtěžší.

Závěr:

Ze začátku chtěla většina dětí, na základě motivace, stavět pyramidy a hrady, a proto byli překvapení, když pak jejich stavba měla vyjadřovat slovo, které bylo na lístečku. Všichni začali urputně přemýšlet a dlouho si nevěděli rady. Bylo pro ně hodně těžké výtvarně ztvárnit abstraktní slovo. Pyramidám nakonec stejně neodolali, ale pomocí detailů a příběhů, které si vymysleli, dokázali tato slova vyjádřit, z čehož jsem byla velmi mile překvapena. Měla jsem připraveno deset pojmů:

Vítr (fotografie č. 12) – s tímto slovem pracovali dva kluci, postavili stavbu ve tvaru pyramidy a nazvali ji – *Větrný mlýn*. Používali ho staří Egypťané, jako spižírnu, kde se speciálními průduchy dostal do stěn vítr a ochlazoval je. Je také postaven hlouběji v zemi, aby byl chráněn před sluncem.

Bolest (fotografie č. 11) – tu si představila tři děvčata, jako bolest přírody, na kterou se valí láva z rozbouřené sopky. Přírodu představovaly různé větvičky, listy a bobule, které našly v okolí. Děvčata použila i vodu, kterou pokropila své dílo a snažila se tak pomocí přírodě a zmírnit její utrpení. Okolo svého dílka postavily ještě zeď z písku, aby se bolest nedostala dál.

Strach (fotografie č. 10) – *Pyramida strašidel*, tak se jmenovalo dílo dvou kluků. Strach už jde jen ze samotného názvu a byl umocněn ještě vstupní branou, kterou kluci postavili z trnitých větviček a také místem, které si pro svůj výtvar vybrali. Umístili jej totiž doprostřed čtverce z velkých dřevěných klád. Tato pyramida je určena pro ty, kdo se rádi bojí a nic jim nenažene strach.

Voda + přátelství (fotografie č. 7, 8) – na této stavbě pracovali dva kluci, kteří původně chtěli tvořit každý sám, po chvíli dali hlavy a slova dohromady a postavili dílo, kde hlavní

myšlenkou bylo setkání dvou lidí. Mezi nimi stály skály, poušť a velká řeka. Nakonec všechny nástrahy překonali a setkali se v přístavu, kde vzniklo přátelství na celý život.

Bouře – u tohoto výtvoru postupovala dvě děvčata tak, že nejdříve postavila pyramidu, okolo ní městečko s domy a přírodou. Pak najednou ale přišla velká bouře. Pyramida se málem zhroutila, domy přišly o střechy, stromy se polámaly a všude se povalovaly zásoby jídla (červené bobulky). Takto děvčata ztvárnila následky velké bouře, použila při tom ruce, nohy, a protože součástí bouře je i velký vítr, tak i mohutně foukala.

Radost – další dvojice kluků postavila vedle sebe tři pyramidy a kolem každé kruhovou zeď. Když jsem se jich ptala, jak s nimi souvisí slovíčko radost, řekli, že měli radost při stavbě výtvoru a také, že se raduje určitě každá z těch pyramid, protože tu nestojí samy.

Nebe – na tomto dílku pracovalo jedno děvče. Vytvořila svou představu „sedmého nebe“, kde jsou všichni šťastní a mají se rádi. Hlavním a největším bodem bylo slunce. To představovala pyramida. Jako paprsky použila malé větvičky, které zapíchla na její vrchol. Pyramidu obklopují další větvičky - mraky a ještě jedna menší stavba, ve které se hromadí štěstí.

Co se děje v břiše (fotografie č. 9) – poslední dva kluci si nevěděli rady, jak vysvětlit, co se vlastně v tom břiše děje, ale hezky to uměli ztvárnit. Nejdříve nanosili na hromadu velké množství písku, uplácali z něj břicho a poté stavbu provrtali chodbami. Teprve až dílo dokončili, napadlo je, že břicho je vlastně takové propojené bludiště.

Oheň – na ohnivé pyramidě, kde bydlí bůh slunce, se podílela parta dvou děvčat a jednoho kluka. Plameny šlehají do daleka (vlnovky vyryté do písku), aby se žádný smrtelník k pyramidě nedostal a na ní plápolají malé plamínky v podobě větviček s červenými bobulemi.

Když děti své práce postupně dokončily, vymýšlely, co by ještě z písku vytvořily. Někteří stavěli další pyramidy a jiné stavby, jiní svá dílka neustále zkrášlovali, další se zahrabávali do písku a ostatní prozkoumávali houpačky a prolézačky, které byly součástí pískoviště.

Výtvořily jsme na pískovišti nechali, aby je kolemjdoucí mohli obdivovat.

Vesmír

ZŠ Brumov-Bylnice, 5. třída, 18 dětí, 90 min.

Hlavním stavebním materiálem u námětu, Vesmír, je hlína, kterou najdeme venku na poli, zahrádce apod. Děti mohou doplnit své výtvary nejrůznějšími přírodninami. Úkolem je postavit vesmírný objekt, postavu, planety nebo cokoliv, co je spjata s vesmírem.

Cíl:

Vyzkoušet si, co všechno se dá vyrobit z obyčejné hlíny, uvědomit si kontrast použitých materiálů. Důležitost půdy pro rostliny a živočichy. Také se zamyslet nad tím, co se děje ve vesmíru, souvislost s naší planetou, krása a tajemno nejen Země, ale i toho, co je za ní.

Organizace:

Vycházka do přírody, práce jednotlivců, dvojic i menších skupin.

Motivace:

Listujeme s dětmi atlasem světa, kde na prvních stránkách najdeme vše o Vesmíru. Povídáme si, co všechno tam můžeme vidět a současně děti odpovídají na otázky a plní úkoly, které jim zadám nebo je vymyslí samy děti (např. najděte ve hvězdné obloze každý své znamení v němž jste narozeni, která planeta má nejvíce měsíců atd.). Nakonec dětem sdělím nejnovější zajímavosti a informace o Vesmíru.

Přímo v terénu pak ještě pozorujeme mraky na obloze, děti říkají, co všechno jim připomínají a představujeme si, kam až daleko sahá Vesmír.

Připomeneme si také, kteří živočichové žijí v půdě, jak jsou k tomu přizpůsobeni, čím jsou užiteční apod.

Postup práce:

Děti vytvoří skupinky a každá si najde kousek místa kolem malého zoraného pole, které jsem si předem vyhlédla.

Domluví se ve skupinách, co vytvoří, jak budou postupovat a začnou pracovat. Hlínu zpracovávají pouze rukama.

Na závěr se všichni společně projdeme vesmírnou krajinou a práce si prohlédneme, každá skupinka nám řekne, co jejich dílo představuje, jak se jmenuje, popřípadě, jak funguje.

Místo uklidíme do původního stavu.

Závěr:

V tomto námětu mě děti přesvědčily o své nápaditosti, zájmu a tvůrčí odvaze. Nebály se experimentovat, což se odrazilo na jejich výtvorech.

Dílko, na kterém pracovala jedna dívka, neslo název - **Lidské myšlenky** (fotografie č. 17). Na travnatý podklad položila do kruhu opracované i neopracované kusy hlíny různých velikostí, které představovaly myšlenky proudící ve Vesmíru.

Sluneční soustava (fotografie č. 18) – tu vytvořila tři děvčata. Skládala se ze Slunce (hlína obalená žlutými listy), Země, našeho Měsíce a ostatních planet. Jako podklad využila vypálené plochy se zbytky popelu, kde se výtvar hezky vyjímal a barevně vystihoval prostředí Vesmíru.

Další práce se jmenuje – **Vesmírná obluda**. Je vymodelovaná ze dvou hliněných koulí a vsazena do velké klece z vrbového proutí, protože byla velmi nebezpečná tím, že ohrožovala a napadala vesmírné civilizace.

Následujícímu výtvaru dali kluci název – **Sídlo Frankenstein**. Využili velkého prostoru, a také menšího příkopu, na kterém nejdříve postavili dřevěný most. Kolem cesty, která vedla od mostu k sídlu, umístili ochranné zdi z hlíny proti nepříteli a na samotnou stavbu použili dřevěné paličky, které představovaly sloupy a obvodové zdivo postavili z hlíny.

Dílo jménem – **Rituál** (fotografie č. 13, 14), prošlo několika proměnami. Kluci tady pracovali spíše než s hlínou, s listy, žulovou kostkou a uhynulým sarančetem, které náhodou našli a velmi je inspirovalo. Nejdříve položili žulovou kostku s tímto hmyzem a přidanými červenými bobulemi na hliněný podklad, poté ji přemístili do listů a nakonec ji položili do trávy. Pokaždé, když kostku přemístili, volali mě, ať se jdu podívat, že změnili pozadí. Poté vyprávěli příběh o indiánech, kteří provádějí různé rituály a odtud vyvodili název své práce.

Další tři děvčata vymodelovala každá svou planetu, jenž všechny měly svůj název – **sluneční, kytková a šnečí planeta** (fotografie č. 16). Ozdobila je různými přírodninami a pak společně vytvořila vesmírný prostor, který představoval mírný kopec z hlíny, kam své planety umístila.

Muzeum – je dílo dvou kluků, kteří pomocí vymodelovaných válečků z hlíny, sestavili kostru člověka, kostru dinosaura a velká hrouda mezi nimi je mozek Karla IV. Tyto předměty

byly nalezeny astronauty ve Vesmíru a nyní jsou umístěny v muzeu.

Další práce se jmenuje – ***Dům pro užovku*** (fotografie č. 15). Skládá se z mostu, který vede přes příkop a je postaven z větviček a listů. Za mostem se nachází rozestavěný dům, určený užovce. Chybí mu ještě střecha, která by byla z kůry stromu, aby do domu nepršelo. Nachází se před ním také místo, kde se užovka může vyhřívat na slunci.

Autory následujících prací, které nesou názvy – ***Vesuvius*** a ***Mikimaus***, jsou dva kluci. Pod prvním z názvů se skrývá sopka, vyskytující se na některé z vesmírných planet a pod druhým, obyvatel této sopky, jménem Mikimaus.

Předposlední výtvar, na němž pracovala dívka, se jmenuje – ***Mimozemšťan***. Žije na planetě Mars a jeho tělo se skládá ze dvou hliněných koulí, rukou ze dřeva a na hlavě má ozdobu z vrbového listu.

Zapomenuté planety – to je název posledního díla. Jsou to planety, které dosud nikdo neobjevil, a proto nemají ani název. Jsou velmi malé a pravděpodobně zde žijí Elfové. Výtvary jsou ozdobeny převážně žaludy, větvemi, listy a jsou usazeny do trávy, kde se pěkně vyjímají.

Některé děti byly s prací hotovy dříve a dostaly za úkol zpracovat totéž téma, ale z jiného materiálu a to z listů. Měly k dispozici hrábě a na koho nevyšly, používal ruce, nohy. Hrabaly a kupily na sebe listy, okolo kterých pak ještě vytvořily pás z listů. Postupně se přidávalo víc a víc dětí a dílo rostlo. Nakonec jsme se společně domluvili na názvu – ***Hvězdokupa***.

Děti si zde vyzkoušely práci s hlinou, s materiálem, se kterým si v první chvíli nevěděly rady, ale nakonec si poradily a vznikly opravdu nápadité a některé velmi originální práce.

Můj strom

ZŠ Brumov-Bylnice, 5. třída, 22 dětí, 90 min.

U námětu, Můj strom, se s dětmi soustředíme hlavně na práci se dřevem v podobě malých i velkých větví, klacíků, polínek, doplněných vším, co najdou v lese. Jejich úkolem je postavit kolem jednoho nebo více stromů obal nebo ohradu, která ho bude chránit a který bude i výtvarně zajímavý.

Cíl:

Výtvarně využít dřevo, upozornit na důležitost stromů a celého lesa.

Organizace:

Vycházka do lesa, práce ve dvojicích.

Motivace:

Cestou do přírody si zazpíváme písničku - *Já do lesa nepojedu*. U lesa se ztišíme, posloucháme zvuky přírody. Na místě si s dětmi nejdříve povídáme o stromech, které vidí kolem sebe, jaké mají plody, listy, kůru...Sáhneme si na ně (každý si najde svůj strom), zavřeme oči, obejmeme strom, vnímáme jeho velikost, tvar, strukturu kůry, teplotu, energii, povídáme si o našich pocitech.

Pak zabrousíme do českého jazyka a vzpomínáme, jaké známe říkanky, básničky, hádanky a přirovnání ke stromům.

Potom si připomeneme, jak se správně chovat lese, jak ho chránit, posbíráme v nejbližším okolí odpadky.

Dále následuje pohádka:

Jak Kořínek zachránil strom

Skřítek Kořínek zrovna seděl pod velkým bukem a odpočíval, když tu uslyšel rány, které se rozléhaly lesem. Rány seker a kvilení motorových pil Kořínka vyděsily. „Co se to děje?“ Utíká se podívat a vidí dřevorubce, kteří kácejí jeden strom za druhým. „Proč? Na co potřebujete náš les?“ ptá se s pláčem Kořínek. „No přece na nábytek, hračky a papír. „Na papír? Copak ze dřeva se vyrábí papír?“ „Ano,“ odpoví dřevorubec a znovu se pustí do

kácení. „*To je sice hezké,*“ pomyslí si Kořínek, *ale pořád se nemůže smířit s tím, že mu ničí domov.*

Děti Kořínkovi pomůžou a zkusí pár stromů také zachránit a zároveň zkrášlit a zpříjemnit mu tak bydlení.

Postup práce:

Poučím děti o bezpečnosti práce. Rozdělíme se do skupin po dvou nebo po třech. Každá skupina si pak vybrala v lese svůj strom.

Děti nepoužívají žádné nářadí, materiál zpracovávají pouze rukama. V průběhu práce vymýšlí název a povídání o své práci (jakého nepřítele dokáže jeho obal odehnat, jakým způsobem, jak při práci postupovali...).

Po skončení práce se u každého jednotlivého výtvoru zastavíme, aby si děti prohlédly všechna díla. Autoři nám o něm popovídají, ostatní můžou doplnit. Ptám se, co jim dělalo největší potíže, jak se výtvor jmenuje, proti kterému nepříteli se stává účinným...

Závěr:

Dětem se výtvary moc povedly, ze začátku byli trochu neklidní, běhali po lese, ale když jsme začali pracovat, všichni se zabrali do práce a moc je to bavilo. Pro děti je totiž velkou motivací už to, že mohou jít ven, do přírody a trochu se proběhnout na čerstvém vzduchu.

Každá skupinka postupovala při své práci odlišně. První, kde byla dvě děvčata, nazvala svou práci – *Past* (fotografie č. 23). Děvčata nejdříve přemýšlela o tom, jaké nepřátele může strom mít, usoudila, že největší z nich je člověk a začala stavět ochranu stromu proti člověku. Napřed obklopila strom krásným jehličím a listy, aby toho zlého člověka přilákal a poté nanosila co nejdelší a nejvíce členité větve, které pokládala kolem stromu. Malé větvičky představovaly trny. Člověk se dostal dovnitř, ale už ne ven. Zachránil ho jen slib, že už stromům a přírodě nikdy ubližovat nebude.

Ve druhé dvojici pracovali kluci, kteří nazvali svůj výtvor - *Kožich*. Nejdříve začali kolem stromu hromadit listy, říkali, že musí svůj strom zahřát a ochránit jeho kořeny před zimou a mrazem. K názvu, který vymysleli je přivedla suchá větvička z jalovce, kterou do listů zapíchli a kožich byl na světě. Největší problém pro kluky bylo něco vymyslet a začít tvořit, pokukovali po ostatních a sbírali inspiraci, nakonec vymysleli krásné a originální dílko.

Třetí dvojice pojmenovala svou práci - **Šišková ohrada**. Pracovala tady dvě děvčata. Nejdříve si pečlivě vybrala svůj strom a poté začala hned sbírat šišky a sádit je kolem celého stromu. Při práci byla děvčata velmi pečlivá, vzdálenost šišek od sebe a stromu musela být co nejpřesnější. Pak ještě ozdobila kmen stromu listím. Ochrana spočívala v tom, že šišky za pár let vyrostou v mohutné stromy a žádný nepřítel se k jejich stromu nedostane.

Kluci ve čtvrté skupince dali svému obalu název – **Hnízdo** (fotografie č. 19). Ten vznikl až úplně nakonec, když se na své dílo podívali a přemýšleli, co jim připomíná. Ochránili ho tak od nemoci, zimy, deště a větru. Začali tím, že ke stromu nosili všechno, co v lese našli a co se jim líbilo. Pak do toho všeho naaranžovali větvičky, které daly výtvaru příjemný nádech. Kluci byli poměrně rychle hotoví, ale po chvíli u vedlejšího stromu objevili noru. Upravili okolí kolem ní, ozdobili listy, vedle postavili z malinkých větviček zásobárnu dříví, aby si mohla myška, která v noře bydlí zatopit a nanosili jí k noře zásoby jídla v podobě oříšků, žaludů a kaštanů, aby byla silná a ochránila tak jejich druhý strom před drobnými nepříteli.

V páté dvojici pracovali opět kluci a svoje dílo pojmenovali - **Indiánské Týpí** (fotografie č. 20). Na začátku se mě ptali, jak to mají udělat, jestli kluci vedle to mají správně, a že oni chtěli stavět něco jiného. Dohodli jsme se, že můžou stavět co chtějí, ale když viděli nápady ostatních, tak si řekli, že to taky zkusí. Nejdříve si od stromu odhrnuli všechno listí a začali nosit větve, od nejmenších až po velké kusy kůry, kterými obklopili strom. Vymysleli si k výtvaru krásný příběh o indiánech, kteří chrání jejich strom. Ten strom je prý posvátný, ukrývá se pod ním poklad, a proto kolem něj musí být postaveno Týpí, ve kterém sídlí nejsilnější indiáni a chrání strom od nájezdů různých odvážlivců, kteří touží po pokladu.

Děvčata v šesté skupince nazvala svou práci - **Strom štěstí**. Tento strom nepřemůže žádný nepřítel, protože kdo má štěstí, tomu nikdo neublíží. Děvčata zahalila kořeny stromu listím a kůrou a vysoko na kmen zapíchla smrkové větvičky a do výšky asi tří metrů pověsila pomocí dlouhých palic uschlou větev z jalovce, která vypadala jako jmelí a symbolizovala štěstí.

Sedmá dvojice kluků si vybrala svůj strom daleko od ostatních, aby měli na práci klid a jejich dílo se jmenovalo - **Údolí Santa Klause** (fotografie č. 24). Jejich strom ležel v tomto údolí a Santa Klaus jej opatroval. Kluci si nejdříve nanosili materiál, poté začali zapichovat ke stromu paličky, které představovaly hranici, tisové a smrkové větvičky byly lesy a dlouhá větev z buku se přeměnila na řeku. Domy a lidé byli malinkatí, protože to byl pohled z nebe.

V osmé skupince pracovala tři děvčata a jejich práce se jmenovala – **Šedovous** (fotografie

č. 21). To je skřítek, který se u jejich stromu ukáže vždy, když se objeví nepřítel. Dvě děvčata nosila materiál a třetí stavěla, protože měla na noze ortézu a nemohla moc chodit po lese. Dílko ale dokončovala společně. Nejdříve postavila kolem stromu pár tenkých větví, poté ozdobila suchou trávou, což byly vousy jejich skřítků a nakonec přidala různé druhy listů.

Předposlední výtvar dvou kluků nese název – **Rodina** (fotografie č. 22). Vybrali si v lese ten nejmladší strom a nanosili k němu větve přibližně stejně silné. Ty představují jeho bratry a sestry, nahybají se k němu a tak ho brání.

Poslední dílo se jmenovalo - **Brána do srdce stromu**. Pracovala na něm jedna dívka, která se nechtěla zapojit do skupiny a přála si pracovat samostatně. Tuto bránu otevřel jen hodný člověk, ten který by chtěl stromu ublížit, nedostane se přes ni. Brána se skládá ze dvou větví, opřených o sebe a ozdobených šiškami, pod nimi umístila do kruhu smrkové větve, které představovaly ostny a měly odradit nepřitele a nakonec vystlala prostor kruhu barevnými listy.

Některým šlo dílo pěkně od ruky, takže stihli ještě pomáhat ostatním. Jiní chtěli mít své práce dokonalé, propracované a mrzelo je, že už musí končit. Příjemně mě překvapilo, kolik zajímavých nápadů se skrývá v jejich hlavičkách.

Až na jednu dvojici, dokončily svou práci všechny děti. Dílka jsme v lese nechali a při odchodu se děti se svými stromy rozloučily.

Zvířecí říše z jiné planety

ZŠ Terrera, Olomouc, 5. třída, 15 dětí, 45 min.

V této akci děti pracují s přírodninami, jako jsou listy, kaštiny, žaludy, jehličí, větvičky, šišky, šípky aj. Jejich úkolem je na lavici sestavit z tohoto materiálu zvíře, které neexistuje na naší planetě a napsat o něm na kousek papíru základní informace (příloha č. 1 a 2).

Cíl:

Učit děti vnímat přírodu všemi smysly, výtvarně zpracovat přírodniny.

Organizace:

Vyučovací hodina, práce ve skupinách.

Motivace:

Povídáme si s dětmi o přírodninách, které měly za úkol si přinést, pojmenujeme si je, zařadíme a poté se zeptám, co všechno cestou do přírody viděly a zažily, jestli chodí sbírat šípky, kaštiny, bukvice... a proč. Pak si vyzkoušíme poznat přírodniny pomocí čichu a hmatu. Jeden žák jde vždy před tabuli, kde si sedne na židli, zavázu mu oči a dám očichat nebo ohmatat jednu z přírodnin. Ostatní můžou po určité době radit, kde se přírodnina nachází, jakou má barvu, atd., ale nesmí říct konkrétní slovo. K samotné práci pak pustím dětem CD- Kouzlo pohádek.

Postup práce:

Nejdříve rozdělím děti do skupin, společně pak spojíme vždy dvě lavice k sobě, aby nám vznikl větší prostor na práci. Poté si na lavice rozprostřou všechno, co si z přírody donesly a po motivaci mohou začít sestavovat.

Nepoužívají žádné pomůcky. Během práce je ještě jejich úkolem napsat o svém zvířátku několik informací (jméno, kde žije, jak je ve skutečnosti velké, čím se živí...).

Následně se přemístíme vždy k jednotlivé skupince, která si vybere svého mluvčího a ten nás s jejich zvířátkem seznámí a přečte, co ve skupině sepsali. Následuje úklid.

Závěr:

Dětem se zalíbila hned úvodní motivace, kde si procvičovaly čich a hmat. A když jsme si povídali, kde se pro přírodniny vydali, s kým a co při tom viděli a zažili, zaznamenala jsem několik zajímavých odpovědí. Některé děti například zastihl při procházce velký liják, někteří málem spadli do rybníka, jiní viděli cestou různá zvířata (srnku, ježka, veverku), někdo zaslechl datla, další spadl a odřel si kolena, ale každý měl svůj vlastní zážitek a příjemně jsme se u nich pobavili.

Ve třídě bylo pouze patnáct dětí, takže jsem je rozdělila do čtyř skupin. V jedné skupince byla děvčata, v ostatních kluci.

V první skupince, kde spolupracovali čtyři kluci se dlouho nedařilo. Nemohli se shodnout, který z jejich nápadů je nejlepší, pak si stěžovali, že nemůžou použít lepicí pásku, ale když jsem jim to povolila, vyrobili nakonec krásného *Truposaura* (fotografie č. 25).

V druhé skupině, u děvčat, šlo naopak všechno hladce, celou dobu mi ale nechtěla o jejich zvířátku nic říct, až nakonec prozradila, že se jmenuje *Bažiňák* (fotografie č. 27).

Naopak kluci ve třetí skupince mě pořád volali a sdělovali, co je na jejich výtvoru nového a byli do práce opravdu „zapálení“. Jejich zvíře se jmenovalo *Minošmejd* (fotografie č. 28).

U kluků ve čtvrté skupince vládla příjemná atmosféra, urputně celou dobu přemýšleli, co zajímavého a vtipného by o svém zvířeti, kterému dali jméno *Jehličník obecný* (fotografie č. 26), napsali.

Děti si práci ve skupině dobře zorganizovaly. Ten, kdo se moc nezapojoval do práce, vymýšlel jméno, věk, potravu atd., další všechno sepisoval, ale každý měl svou práci. Hudba, kterou jsem dětem pustila, na ně velmi dobře působila, líbila se jim, dokonce si i pobrukovali známé písničky z pohádek a mělo to i ten účinek, že se děti nepřekřikovaly a nedělaly ve třídě rámus.

Tato akce se měla původně odehrávat venku, před školou, kde by děti sestavovaly zvířátka na posekaný trávník, ale bohužel nám nevyšlo počasí a museli jsme zůstat ve třídě. Ale v dětech i tak tato práce vyvolala příjemné pocity, byly velmi pozitivně naladěné a ještě o přestávce se předháněly, v čem je jejich tvor lepší.

Létající koberec snů

Na tomto námětu jsem pracovala se dvěma děvčaty z Olomouce (10 a 15 let), 60 min.

Úkolem u této akce je využít všech možných druhů listů, které najdou v okolí a vytvořit svůj létající koberec, na kterém se dostanou kam jen budou chtít a kde se jim splní jejich přání.

Cíl:

Vnímat proměny barev v přírodě, osahat si a přivonět k listům, uvědomit si jejich strukturu. Poznávání druhů stromů podle listů. Mít v životě nějaký sen a jít za ním.

Organizace:

Vycházka do parku, práce ve skupinách.

Motivace:

Děti si ještě ve třídě společně lehnou na jeden velký koberec, pustím relaxační hudbu a pomalu a potichu pokládám otázky (např. jaké mají sny, čím by v životě chtěly být, co by chtěly dokázat, kam by se chtěly podívat a s kým, co je jejich největším přáním). Po ukončení relaxace děti odpovídají na položené otázky nebo odpovědi mohou napsat či nakreslit.

Ukážu dětem pro inspiraci dílo z listů významného umělce Ivana Kafky a přemístíme se do parku, kde si ten náš kouzelný koberec vytvoříme.

Závěr:

Původně jsem tento námět v plánu neměla, ale když jsem se procházela olomouckým parkem a viděla tu spoustu krásných barevných listů, chtěla jsem si vyzkoušet tvoření i z tohoto materiálu. Bohužel už jsem neměla možnost pracovat s více dětmi, tak jsem si vzala na pomoc dvě děvčata, která pracovala samostatně a každá vytvořila dvě díla. Motivace s děvčaty byla jen krátká a probíhala venku, se třídou bych ji uskutečnila tak, jak je uvedena výše. Postup práce je podobný, jako u ostatních námětů, proto jej zde neuvádím.

Mladší dívka, byla velmi pečlivá a soustředila se na detaily. Vytvořila menší práce a vždy pozorně vybírala místo, kde bude dílo sestavovat.

První koberec umístila k řece mezi dva mohutné stromy a použila převážně žluté listy, které pokládala do tvaru obdélníku velmi blízko k sobě, a tak vznikl celistvý žlutý podklad, na který umístila z listů ještě postavu a olemovala ji tenkými proutky (fotografie č. 30).

Pro druhou práci si vyhlédla upravený tmavý podklad, čímž zvýraznila barevný kontrast. Nejdříve poskládala základní obdélníkový tvar, který pak vyplnila motivem podle svých představ. Nakonec obohatila koberec ještě o „třásně“ z bukových listů (fotografie č. 29).

Starší dívka vytvořila monumentálnější práce. Přemýšlela tak, aby jí výtvar nedal moc práce, ale aby byl už na dálku vidět a lidé ho mohli obdivovat.

Koberec, který vytvořila jako první, měl tvar spirály. Postupovala tak, že si nanosila na hromadu listů, a to pak rozprostřela do tohoto tvaru. Ten nebyl moc patrný, proto vyplnila prostor vně spirály žlutými listy, aby ji zvýraznila (fotografie č. 32).

Druhá práce působí velmi plasticky. Na její techniku přišla vlastně náhodou. Všimla si, že když se brodí listím, zůstává za ní dlouhá stopa, kterou pak využila ke svému dílu. Vytvořila obrys srdce, který ještě neustále zdokonalovala a doplnila jej i paprsky, jež zobrazovaly třásně (fotografie č. 31).

Díla obou dívek mají odlišný charakter, každá pojala tento úkol jinak, což může být dáno rozdílem věku nebo tím, že každá pracovala samostatně, a proto neměly sklon k napodobování.

Když jsem se jich ptala, kam by na svých kobercích letěly nejraději a které přání by chtěly splnit, mladší odpověděla, že by letěla do Afriky za svým bratrem a jejím největším přáním je projet se někdy na delfínovi. Přáním druhé dívky je dostat se na její vytouženou střední školu a na koberci by si zaletěla na Nový Zéland, protože se tam natáčel její nejoblíbenější film, Pán prstenů.

Práce jsem měla bohužel možnost fotografovat až druhý den, a tak se stalo, že jedna byla porušená. Při její úpravě se ke mně přidala pětiletá holčička, která s pomocí její babičky vytvořila vedle velkého srdce ještě malý dům (fotografie č. 33).

Díla jsme v parku nechali, aby zůstaly jeho ozdobou a lidé si je mohli prohlédnout.

Po stopách Yettiho

Tento námět nebyl realizován pro nedostatek sněhu, který měl být hlavním stavebním materiálem. Uvádím zde tedy jen cíl, organizační formu a motivaci. Postup práce je podobný, jako u ostatních námětů.

Úkolem dětí je vytvořit ze sněhu předmět denní potřeby, například kartáček na zuby, boty, vanu, jídlo, hrníček apod. Dále můžou použít různé větvičky, kameny a vodu, kterou bych měla nachystanou v pet lahvích.

Cíl:

Vypořádat se s tímto přírodním materiálem výtvarně, seznámit děti se skupenstvím vody, připomenout jim důležitost vody pro život na zemi.

Organizace:

Vycházka do přírody, práce ve skupinách.

Motivace:

Začneme si s dětmi povídat o sněhu a ledu, co to vlastně je, z čeho se skládá, odkud se bere. Navážeme na vodu a její skupenství, proč je tak důležitá. Můžeme si ukázat obrázky různých druhů sněhových vloček, které najdeme na internetu.

Poté se zeptám dětí, jestli už někdy viděli sněžného muže, jestli věří, že existuje a přečtu jim pár zajímavých odstavců z knihy *Svět tajemných sil* od A. C. Clarka, kde píše o lidech, kteří údajně sněžného muže spatřili. *Nejčastěji byl viděn v Himalájích, ve velkém čínském pohoří. Bylo zde zorganizováno mnoho expedic, které po něm pátraly, ale většinou přivezly jen fotografie stop. Někdy se jim ale podařilo zachytit i Yettiho* (zeptám se dětí, jestli vědí, jak se mu ještě jinak říká – Velká stopa, Alma, Yetti a jak asi vypadá). *Ti co ho viděli, říkají, že je to napůl člověk a napůl opice. Chodí vzpřímeně a má velkou sílu. Měří více než 2,5 metru a jeho nejdelší stopa, která byla změřena měla neuvěřitelných 3,5 metru na délku a 1,7 metru na šířku. A také bylo zjištěno, že vydává ostré štěkavé zvuky.* (33, s. 13-31).

Dále se zeptám, jestli znají nějakou pohádku, kde se vyskytuje sněžný muž – Mach a Šebestová. Můžeme si kousek přečíst nebo pustit na magnetofonu. Mach a Šebestová se

dostali do doby ledové a přenesli si pomocí sluchátka domů sněžného muže, aby ho vyléčili z nachlazení. Starali se o něj a seznamovali ho se všemi předměty, které používá denně každý člověk a moc se mu to líbilo. My si sice žádného Yettiho domů dovést nemůžeme, ale můžeme mu zkusit vyrobit ze sněhu takové předměty.

Místo, kde budeme s dětmi pracovat bychom si měli předem projít a dbát také na to, aby byl sníh mokřejší a dalo se z něj tvořit. Můžeme si s dětmi v průběhu práce zahrát nějaké hry ve sněhu nebo mohou zkusit do sněhu i psát (např. čistou vodou nebo vodou obarvenou potravinářským barvivem).

Táborové činnosti spojené s land-artem

Závěrem bych chtěla ještě zařadit několik fotografií s činnostmi, které jsem měla možnost realizovat s dětmi na letním táboře v krásném prostředí Českého ráje. Všechny probíhaly v přírodě a použity byly přírodní materiály.

Závěr

V diplomové práci se snažím přiblížit vztah přírody a umění. V teoretické části jsem čerpala vědomosti z dostupné literatury a vybírala taková témata, která se týkají dětí, umění a přírody, tedy toho, čeho jsem využila ve výtvarném projektu, jež je náplní praktické části. Ze školy jsem měla o projektovém vyučování pouze teoretické znalosti, lákalo mě však vyzkoušet si realizaci výtvarného projektu přímo s dětmi.

V průběhu práce se projekt měnil. Neustále jsem si doplňovala znalosti z oboru výtvarného umění, projektového vyučování, ale také z přírody a jejího dění. Inspirovaly mě i samotné děti, které přicházely s novými nápady. Výsledkem je pak sedm námětů popsanych v praktické části. Jeden z nich, nazvaný – Po stopách Yettiho, jsem bohužel s dětmi nerealizovala z důvodu nedostatku stavebního materiálu, který je k tomuto úkolu zapotřebí, a to sněhu. Zejména pro učitele, kteří by chtěli tento výtvarný projekt uskutečnit, jej zde přesto uvádím. Ostatní náměty, až na jeden, u kterého nepřálo počasí, byly realizovány přímo v přírodě.

Celý projekt by měl probíhat v jedné třídě nebo skupině dětí, aby si vyzkoušely práci se všemi materiály, já jsem ale dva z úkolů (Létající koberec snů a Zvířecí říše z jiné planety) realizovala s jinými dětmi, z toho důvodu, abych porovнала tvoření dětí různé i stejné věkové kategorie a práci dětí na venkově a ve velkém městě. Jednu ze dvou akcí jsem realizovala na ZŠ Terrera v Olomouci, druhou se dvěma děvčaty z Olomouce a ostatní s dětmi na základní škole v mém bydlišti. Pracovala jsem se skupinou 2 – 22 dětí ve věku od 8 – 15 let. Práce s nimi byla velmi příjemná a přinesla mi do další praxe hodně zkušeností. Protože byl projekt zaměřen na tvoření v přírodě, bylo někdy těžké najít vhodné místo na uskutečnění jednotlivých námětů, které muselo být pro děti zcela bezpečné, blízko u školy a také zde musely být dostatečné podmínky k tvoření. Je nutné si tato místa vyhlédnout a projít předem.

Projekt trval asi čtyři měsíce, ale lze jej rozložit i do celého školního roku. Záleží zde hodně na přízní počasí a dostatku vhodného přírodního materiálu. Náměty nejsou náročné, proto je tento projekt vhodný jak pro děti na prvním nebo druhém stupni základní školy, tak i pro děti v mateřské škole.

Děti se na vycházky a tvoření v přírodě vždy velmi těšily. Měla jsem pocit, že práce je baví a že jim pobyt na čerstvém vzduchu prospívá. Snažila jsem se pozorně vnímat a zaznamenávat reakce všech dětí při jejich práci. Myslím, že jsem určitou měrou přispěla k rozvoji jejich fantazie, tvořivosti, komunikace, schopnosti spolupracovat a věřím, že tento projekt přispěl také k tomu, aby byly tolerantnější a vnímavější k lidem, přírodě a prostředí, ve kterém žijí.

Seznam literatury

1. HERBERT, R. *Výchova uměním*. Praha: Odeon, 1967.
2. HLAVÁČEK, L. *Umění a svět*. Praha: Naše vojsko, 1969.
3. ŠTECH, V. V. *Umění? Proč a k čemu?*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1960.
4. ŠTECH, V. V. *Skutečnost umění*. Praha: Pražské nakladatelství Václava Poláčka, 1946.
5. GOMBRICH, E. H. *Příběh umění*. Praha: Odeon, 1992. ISBN 80-207-0416-7.
6. POCHÉ, E. a kol. *Encyklopedie českého výtvarného umění*. Praha: Academia, 1975.
7. ŠAMŠULA, P. a kol. *Průvodce výtvarným uměním I*. Praha: Alba, 2000. ISBN 80-210-1706-6.
8. GORDON, G. *Filosofie umění*. Brno: BARRISTER & PRINCIPAL, 2000. ISBN 80-85947-53-6.
9. VOLEK, J. *Základy obecné teorie umění*. Praha: SPN, 1968
10. HUIZINGA, J. *Homo ludens: o původu kultury ve hře*. Praha: Mladá fronta, 1971.
11. MORGANOVÁ, P. *Akční umění*. Olomouc: Votabia, 1999. ISBN 80-7198-351-9.
12. HAVLÍK, V., HORÁČEK, R., ZHOŘ, I. *Akční tvorba*. Olomouc: Rektorát Univerzity Palackého, 1991. ISBN 80-7067-074-6.
13. UŽDIL, J. *Výtvarný projev a výchova*. Praha: SPN, 1978.
14. RAZÁKOVÁ, D. *Kreslíme, malujeme, modelujeme*. Praha: SPN, 1982.
15. HOFMAN, L. *Výtvarné hříčky*. Praha: Albatros, 1989.
16. UHŘÍČKOVÁ, A. *Z pohádky do zahrádky*. Brno: Rezekvítek, 2002. ISBN 80-86626-02-4.
17. NEDVĚDOVÁ, Z., ZATLOUKALOVÁ, I. *Výtvarná tvorba*. Olomouc: Rubico, 2000. ISBN 80-85839-46-6.
18. SONTAGOVÁ, S. *O fotografii*. Praha: Paseka, 2002. ISBN 80-7185-471-9.
19. MEDKOVÁ, J. *Řeč věcí: umění vnímat umění*. Praha: Horizont, 1990. ISBN 80-7012-026-6.
20. ROESELVÁ, V. *Proudy ve výtvarné výchově*. Praha: SARAH, 2000. ISBN 80-902267-2-8.
21. ROESELVÁ, V. *Techniky ve výtvarné výchově*. Praha: SARAH, 1996. ISBN 80-902267-1-X.

22. HOLEŠOVSKÝ, F. *Základní problémy tvořivosti*. Praha: KPÚ, 1975.
23. HLAVSA, J. *Psychologické problémy výchovy k tvořivosti*. Praha: SPN, 1981.
24. LINHART, J. *Kapitoly z psychologie učení, myšlení a tvořivé činnosti*. Praha: SPN 1971.
25. HORKÁ H. *Teorie a metodika ekologické výchovy*. Brno: Paido, 1996. ISBN 80-85931-33-8.
26. ZHOŘ, I., DOKONALOVÁ, A. (ed.) *Síla obraznosti: výběr z hlavních referátů evropského regionálního kongresu INSEA*. Praha: EMSET, 1993.
27. KANT, I. *Kritika soudnosti*. Praha: ODEON, 1975.
28. UŽDIL, J. *Estetická výchova*. Praha: SPN, 1960
29. PTÁČKOVÁ, B., STIBRAL, K. *Estetika na dlani*. Olomouc: RUBICO, 2002. ISBN 80-85839-79-2
30. ŠINDELÁŘ, D. *Tvořivá estetika*. Praha: Melantrich, 1982.
31. STIBRAL, K. *Proč je příroda krásná*. Praha: Dokořán. ISBN 80-7363-008-7.
32. KUKAL, Z. a kol. *Člověk a kámen*. Praha: Československá akademie věd, 1989.
33. CLARK, A., R. *Svět tajemných sil*. Bratislava: Columbus, 1992. ISBN 80-7136-028-7.

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Monika Bližňáková
Katedra:	výtvarné výchovy
Vedoucí práce:	akad. mal. Mária Danielová
Rok obhajoby:	2007

Název práce:	Hlína, písek, sníh... Výtvarný projekt, metodicky orientovaný na děti mladšího školního věku.
Název v angličtině:	Earth, sand, snow... Art project oriented in didactics towards the early school age children
Anotace práce:	Tématem diplomové práce je výtvarný projekt, orientovaný na děti mladšího školního věku, zaměřen na tvoření v přírodě s využitím přírodních materiálů jako je hlína, písek, sníh, kameny, listy a dřevo. V teoretické části se zabývám pojmy jako je akční umění, body-art, happening, akční malba a land-art. Dále se zaměřuji na výchovu k umění, vývoj dětského výtvarného projevu a na umění obecně. Také jsem zde zařadila kapitoly o hře, tvořivosti a estetice.
Klíčová slova:	akční umění, ekologie, estetika, hra, krajinné umění, přírodní materiály, tvořivost, projekt
Anotace v angličtině:	The subject of the dissertation is an art project, focused on students of junior schools, on creativity when using natural materials like clay, sand, snow, wood, leafs and stones. I deal with activities like action art, body art, happening, action painting and land art in the theoretical part. I concentrate on art education, on how a child develops its art perception and relation to arts in general. I have also included chapters about games, creativity and aesthetics.
Klíčová slova v angličtině:	action art, ecology, aesthetics, game, land art, natural material, creation, project
Přílohy vázané v práci:	slohové práce dětí
Rozsah práce:	84 stran
Jazyk práce:	Čeština

Seznam příloh

Příloha číslo 1: Dvě slohové práce dětí o zvířatech jménem Jehličník obecný a Bažinaák.

Příloha číslo 2: Dvě slohové práce dětí o zvířatech jménem Truposaurus a Minošmejd.

